

WKŁAD ŚRODOWISKA BIBLISTÓW POZNAŃSKICH W DZIEŁO ODNOWY POSOBOROWEJ

Jeśli z okazji jubileuszowego, 50. już, Sympozjum Biblistów Polskich podsumować można działalność poznańskiego ośrodka naukowego, przypomnieć wypada kilka podstawowych punktów biblijnej odnowy soborowej, które staną się kanwą prezentacji osiągnięć naukowych stolicy Wielkopolski i związanych z nią innych ośrodków naukowych. Otóż w myśl konstytucji *Dei Verbum*, w części *O Piśmie Świętym w życiu Kościoła* (DV 21-25) są to:

„a) pkt. 21: Trzeba, aby całe nauczanie kościelne, tak jak sama religia chrześcijańska, żywiło się i kierowało Pismem św.;

b) pkt. 22: Wierni Chrystusowi winni mieć szeroki dostęp do Pisma św.; ponieważ słowo Boże powinno być po wszystkie czasy wszystkim dostępne, Kościół stara się o to z macierzyńską troskliwością, by opracowano odpowiednie i ściśle przekłady na różne języki, zwłaszcza z oryginalnych tekstów Ksiąg świętych. Skoro one przy danej sposobności i za zezwoleniem władzy Kościoła zostaną sporządzone wspólnym wysiłkiem z braćmi odłączonymi, będą mogły być używane przez wszystkich chrześcijan;

c) pkt. 23: Egzegeci zaś katolicy i inni uprawiający świętą teologię powinni starać się, by wspólnym wysiłkiem pod nadzorem świętego Urzędu Nauczycielskiego, przy zastosowaniu odpowiednich pomocy naukowych, tak badać i wyklądać boskie Pisma, by jak najliczniejsi słudzy Słowa Bożego mogli z pożytkiem podawać ludowi Bożemu pokarm owych Pism, który by rozum oświecał, wolę umacniał, a serca ludzi ku miłości Bożej rozpałał. Sobór święty dodaje otuchy synom Kościoła, którzy zajmują się studiami biblijnymi,

by z odnawianą ciągle energią dzieło szczęśliwie podjęte prowadzili nadal z wszelką starannością wedle myśli Kościoła;

d) pkt. 24: Niech przeto studium Pisma św. będzie jakby duszą teologii świętej. Tymże słowem Pisma św. żywi się również korzystnie i święcie się przez nie rozwija posługa słowa, czyli kaznodziejstwo, katecheza i wszelkie nauczanie chrześcijańskie, w którym homilia liturgiczna winna mieć szczególne miejsce;

e) pkt. 25: wszyscy duchowni, zwłaszcza kapłani Chrystusowi, i inni, którzy, jak diakoni i katechiści, zajmują się prawowicie posługą słowa, dzięki wytrwałej lekturze i starannemu studium przyłgnęli do Pisma świętego; czynić przez przekłady świętych tekstów zaopatrzone w konieczne i dostatecznie liczne objaśnienia, by synowie Kościoła mogli bezpiecznie i pożytecznie obcować z Pismem św. i przepoić się jego duchem”.

Celem niniejszego artykułu jest zaznajomienie czytelnika z kilku sztandarowymi przykładami realizacji postulatów soborowych w tej materii oraz dokonanie pewnego podsumowania ostatniego półwiecza stanu bibliistyki w teologicznym środowisku naukowym Poznania. Jak zatem wygląda realizacja biblijnej odnowy posoborowej w poznańskim ośrodku naukowym? Z konstytucji *Dei Verbum* wynika jednoznacznie, iż II Sobór Watykański uznał za najważniejsze zadanie rozwoju bibliistyki przepojenie całości nauczania i życia religijnego Kościoła treścią słowa Bożego oraz zapewnienie wiernym szerokiego dostępu do Pisma Świętego.

1. Inicjatywy duszpasterskie archidiecezji poznańskiej promujące Pismo Święte wśród wiernych

Z wielu inicjatyw należy wyróżnić te zwłaszcza, których Poznań stał się zaczątkiem w skali krajowej. Kilka bowiem sztandarowych pomysłów na arenie ogólnopolskiej rozpoczynało swą karierę właśnie w Poznaniu. Wiele z późniejszych inicjatyw znalazło swe poparcie w postawie obecnego ordynariusza, abp. Stanisława Gądeckiego, wytrawnego bibliisty i gorącego zwolennika niesienia światła słowa Bożego pod strzechy. Powszechnie znana i doceniana jest integrująca rola metropolity poznańskiego zwłaszcza na polu ubiblijnienia świeckich oraz kleru poznańskiego przez różne inicjatywy duszpasterskie: konferencje,

dni skupienia, permanentne kształcenie księży. Biblia z oczywistych względów zajmuje w tym kontekście poczesne miejsce. Wyjaśnia to zwłaszcza pkt. 149. Synodu Archidiecezji Poznańskiej (2004-2008), pisząc m.in., że: „W parafiach Archidiecezji pierwszym zadaniem duszpasterstwa biblijnego jest troska o to, by Biblia była obecna we wszystkich domach wiernych. Stąd stało się zwyczajem obdarowywanie tekstem Pisma Świętego przy różnych okazjach (...) W wielu parafiach została zorganizowana praktyka Intronizacji Pisma Świętego, którą poprzedzały rekolekcje o tematyce biblijnej. Coraz częściej powstają parafialne grupy biblijne oraz organizowane są specjalne wykłady popularyzujące tematykę biblijną. Na szczególną uwagę zasługują parafialne dni biblijne i tygodnie biblijne, w które włączają się wykładowcy z Wydziału Teologicznego UAM. W Archidiecezji Poznańskiej w działalność duszpasterstwa biblijnego włączają się różne ruchy katolików świeckich (zwłaszcza Ruch Światło-Życie, Neokatechumenat, Odnowa w Duchu Świętym, ruch formacji ministrantów, lektorów i nadzwyczajnych szafarzy Komunii św.) członkowie tych ruchów coraz większą uwagę przywiązują do chrześcijańskiej tradycji *lectio divina*. (...) Zadanie krzewienia znajomości Pisma Świętego podjęło też Stowarzyszenie im. Romana Brandstaettera, które zajmuje się przede wszystkim propagowaniem twórczości związanego z Poznaniem pisarza, poety, tłumacza i popularyzatora Biblii”¹

W realizacji wskazań soborowych, pośród podstawowych postulatów biblijnych w diecezji pojawia się w dokumentach synodu najpierw zapewnienie Biblii właściwego miejsca w katechizacji (pkt. 156), dbałość o miejsce Biblii w sprawowaniu sakramentów (pkt. 157), wzbudzanie głodu słowa Bożego pośród wiernych (pkt. 158), dbałość o formację biblijną świeckich i duszpasterzy (pkt. 159).²

¹ Por. *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008 zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. I: *Dokumenty* (dalej: *Synod I*), Poznań 2008, s. 137-138.

² W dalszej części wymienione zostały także pielgrzymki do Ziemi Świętej (pkt. 162), por. *tamże*, s. 143-147. Pozostałe natomiast inicjatywy (pkt. 161 dokumentów synodu) zostaną omówione bardziej szczegółowo w kolejnych punktach niniejszego opracowania. Natomiast w punkcie 254 statutów synodalnych widnieje wprost zapis, że obowiązkiem kapłanów w stopniu szczególnym jest upowszechnianie Pisma Świętego i katolickich komentarzy biblijnych. Ponadto synod zobowiązuje parafie do tworzenia grup biblijnych regularnie rozważających teksty Pisma Świętego (pkt. 257), zaś duszpasterze obowiązani są do czuwania nad właściwym działaniem parafialnych grup biblijnych (pkt. 260), por. *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008 zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. II: *Statuty* (dalej: *Synod II*), Poznań 2008, s. 53-54.

A. Dzieło Biblijne im. Jana Pawła II³

Od tej zdecydowanie najważniejszej z ogólnopolskich inicjatyw biblijnych należy rozpocząć z racji jej rangi w podnoszeniu kultury biblijnej wierzących w naszym kraju W archidiecezji poznańskiej Dzieło Biblijne święci szczególnie triumf, rozwijając się niezwykle dynamicznie, a to za sprawą aktywności organizacyjnej ks. dr. Tomasza Siudy, jego diecezjalnego moderatora. Powstało ono jako jedno z najwcześniej założonych w kraju, bo oficjalnie już od 2 grudnia 2006 r.⁴ Dzieło już teraz ma bezsprzecznie największe zasługi w propagowaniu idei poznawania słowa Bożego na terenie diecezji. Odpowiadając na postulaty synodu diecezji,⁵ spośród podstawowych inicjatyw Dzieła należy wymienić kilka szczególnie interesujących. W Poznaniu organizowane są roczne cykle następujących wykładów: studium biblijno-patrystyczne z elementami archeologii biblijnej rozwijające się od roku 2011;⁶ kursy formacji biblijnej, już obecnie trzyletnie z racji ogromnego zainteresowania słuchaczy;⁷ na poziomie I jest to podstawowy kurs formacji biblijnej, działający od roku 2007; na poziomie II funkcjonuje kurs pogłębiony, na roku III – studium formacji biblijnej.⁸

W ramach Dzieła organizowane są również: szkoła słowa Bożego dla początkujących;⁹ przygotowania do *Lectio divina*;¹⁰ coroczne konkursy biblijne

³ Ogólne i szczegółowe wiadomości w tym zakresie dostępne są na <http://poznan.biblista.pl/>. W 2006 r., na I niedzielę Adwentu metropolita poznański wystosował specjalny list do diecezjan, zalecając wprowadzenie i ugruntowanie dzieła biblijnego w diecezji. Szczegóły, por. <http://info.wiara.pl/doc/162912.Abp-Gadecki-promuje-Dzieło-Biblijne> (dostęp 2 VIII 2012).

⁴ Ustanowione zostało ono na mocy dekretu Arcybiskupa Poznańskiego z 20 II 2006 r. określającego jego struktury i powołującego moderatora, por. *Synod I*, pkt. 149.

⁵ Zebranych w pkt. 160, por. *Synod I*, s. 147.

⁶ Każdego roku prezentuje wybrany temat. W 2012 r. był to *Obraz Boga Ojca w tradycji biblijnej i patrystycznej*, por. http://poznan.biblista.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=306&Itemid=59 (dostęp 2 VIII 2012).

⁷ Specjalnie akcentuje to statut synodalny w pkt. 258: „Wskazane jest organizowanie kursów biblijnych dla moderatorów ruchu biblijnego w ramach Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II oraz w parafiach dla innych osób zainteresowanych problematyką biblijną. Cykle wykładów biblijnych, jeśli niemożliwe jest zorganizowania ich w wymiarze parafialnym, należy organizować w ramach dekanatu”, por. *Synod II*, s. 54.

⁸ Por. <http://www.archpoznan.pl/content/view/538/107/> (dostęp 2 VIII 2012).

⁹ Do 2 VIII 2012 r. propozycje szkoły zainteresowały 13779 osób.

¹⁰ Również w tym punkcie synod zachęca wiernych do codziennej lektury przez *lectio divina* oraz korzystanie z propozycji wysuwanych przez Dzieło (pkt. 256), por. *Synod II*, s. 54.

w różnej formie;¹¹ rekolekcje biblijne ogólne jak i specjalistyczne; spotkania z Biblią;¹² wystawy i warsztaty biblijne;¹³ celebracje słowa Bożego najróżniejszego typu;¹⁴ doroczne Tygodnie Biblijne w parafiach archidiecezji.

Inicjatywy powyższe odbywają się nie tylko w samym Poznaniu, lecz także – i to często – w terenie.¹⁵ W tak rozwinięte formy aktywności zaangażowani są liczni wykładowcy Wydziału Teologicznego, naukowcy, duszpasterze oraz świeccy katecheci, przygotowywani w ramach Dzieła.

B. Ekumeniczne Święto Biblii

Znakomitą inicjatywą naszego ośrodka teologicznego jest odbywające się od 2001 r. do czasów obecnych listopadowe Ekumeniczne Święto Biblii z bogatym programem skupionym wokół recepcji słowa Bożego w różnych sytuacjach życia współczesnego.¹⁶ Organizatorem jest Poznańska Grupa Ekumeniczna, zrzeszająca Kościoły Chrześcijańskie Miasta Poznania. Obok debat teologiczno-biblijnych, koncertów, spektakli teatralnych i warsztatów plastycznych, odbywają się modlitewne spotkania ekumeniczne. Punktem kulminacyjnym święta jest Ekumeniczne Nabożeństwo Słowa pod przewodnictwem arcybiskupa metropolity oraz któregoś z zaproszonych gości z Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Również na tym polu podkreślić należy aktywność moderatora diecezjalnego Dzieła Biblijnego. Wartość tej inicjatywy znalazła uznanie nawet w dokumentach synodu diecezji.¹⁷

C. *Verba Sacra*

Niezwykle cenna i popularna okazała się zrodzona z okazji jubileuszu 2000-lecia chrześcijaństwa inicjatywa *Verba Sacra*. Jest to projekt interdyscyplinarny artystyczno-naukowo-religijny, poświęcony tradycji słowa w kulturze duchowej

¹¹ Ich tematyka do 2 VIII 2012 r. zarejestrowała 63 722 wejść.

¹² Na tej stronie internetowej do 2 VIII 2012 r. dokonano już 65864 odsłon.

¹³ Do 2 VIII 2012 r. ta strona cieszyła się zainteresowaniem 81322 internautów.

¹⁴ Na rzeczony dzień interesowały one 8310 osób.

¹⁵ Szczegółowe inicjatywy podawane są w drukowanym rokrocznie „Informatorze Dzieła Biblijnego”. Niekiedy inicjatywom tym towarzyszy tzw. bibliobus, w którym znajdują się zazwyczaj: wystawa o Biblii, małe kino, biblijne gry komputerowe i inne.

¹⁶ Przykładowy program ostatniej, dziesiątej edycji święta obejrzyć można na <http://www.archpoznan.pl/content/view/2163/107/> (dostęp 2 VIII 2012).

¹⁷ Por. pkt 149,161,515; *Synod I*, s. 138, 147, 321.

ze szczególnym uwzględnieniem dziedzictwa europejskiego. Pomysłodawcą projektu jest reżyser Przemysław Basiński, przy wydatnej współpracy Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Jak pisze reżyser w broszurze informującej, „realizację rozpoczęto w styczniu 2000 roku w formie cyklu dwunastu prezentacji tekstów biblijnych. Od początku spotkał się on z bardzo szerokim oddźwiękiem społecznym i został uznany za jedno z najbardziej spektakularnych wydarzeń Wielkiego Jubileuszu. Na temat VERBA SACRA napisano około 1400 publikacji – artykułów, recenzji, informacji. Liczbę uczestników oceniono na co najmniej 170 000 osób. Od swego zarania aż do obecnego roku obyło się już 129 prezentacji cyklu. W części prezentującej poszczególne księgi biblijne, recytowane przez najwybitniejszych artystów scen polskich, publiczność ma okazję wysłuchania komentarzy biblijnych przygotowywanych przez wszystkich w zasadzie biblistów polskich z całego kraju. Inicjatywa ta rozszerzyła się już na kilkanaście innych ośrodków kulturalnych i naukowych w kraju: Bielska Białej, Częstochowy, Gdańska, Gniezna Katowic, Legnicy, Lublina, Pelplina, Radoomia, Torunia, Warszawy, Wejherowa, Wrocławia a także na Litwie w cyklu »modlitwy katedr polskich i europejskich«¹⁸.

D. Maraton Biblijny

To kolejny, znakomity pomysł promujący słowo Boże wśród mieszkańców zwłaszcza Poznania.¹⁹ Jest to wielogodzinne czytanie Biblii organizowane corocznie przez Duszpasterstwo Młodzieży Archidiecezji Poznańskiej oraz biuro *Verba Sacra*. Organizatorzy stawiają sobie za cel ponowną ewangelizację wiernych, którzy w życiu codziennym w zasadzie nie czytają Biblii. Pierwszy Maraton Biblijny odbył się w 2005 r. w kościele Wszystkich Świętych w Poznaniu i trwał dokładnie 119 godzin 2 minuty i 42 sekundy. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu czytało 876 osób bez przerwy przez 5 dni i nocy. W sesji wzięli udział urzędnicy (m.in. prezydent miasta Poznania, marszałek województwa wielkopolskiego) i przedstawiciele innych Kościołów (m.in. zielonoświątkowego oraz prawosławnego). Drugi maraton w 2006 r. trwał 10 dni. Ze względu na bardzo duże zainteresowani poznaniaków cała księga Biblii została podzielona na 1500 fragmentów. Tym razem zrezygnowano z czytania

¹⁸ Por. http://www.verbasacra.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=2 (dostęp 2 VIII 2012).

¹⁹ Zalecany także w dokumentach synodu diecezji (pkt. 149,161); por. *Synod I*, s. 138-147.

non-stop, tak więc lektura trwała od porannej mszy do późnych godzin wieczornych. Najmłodszy uczestnik maratonu miał 6,5 roku, zaś najstarszy 87 lat. W maratonie wzięli m.in. udział trener i piłkarze Lecha Poznań oraz zespół Arka Noego. Trzeci maraton w marcu 2007 r. zorganizowano w 13 kościołach całego Poznania, zaś czytanie trwało 13 dni. Pismo Święte ponownie podzielono na 1500 fragmentów. Czwarta edycja maratonu została zorganizowana w lutym i marcu 2008 r. w 18 kościołach Poznania oraz 2 poza jego granicami, gdzie przez 20 dni ponownie czytano 1500 fragmentów.²⁰

E. Dzień Judaizmu i Islamu w Kościele katolickim²¹

Ważne miejsce zajmuje także promowany w kraju od 1997 r. coroczny Dzień Judaizmu w szerokim kontekście biblijnym. W naszej diecezji rozłożony jest on z reguły na kilka dni z bogatą i różnorodną tematyką historyczną, kulturalną i biblijną. W 2012 r. w Poznaniu zamienił się on na cały tydzień poprzedzający bezpośrednio Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan, przypadający w stałym terminie 18-25 stycznia.²²

F. Kręgi biblijne w parafiach diecezji

W archidiecezji poznańskiej funkcjonują także liczne koła biblijne w parafiach, prowadzone przez wykładowców Wydziału Teologicznego UAM, niekiedy także przez księży parafialnych oraz wiernych świeckich, którzy ukończyli studia biblijne bądź kursy w ramach Dzieła Biblijnego.²³ W działalność tę zaangażowanych jest kilkadziesiąt parafii i ośrodków zakonnych.²⁴ Godne

²⁰ Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Maraton_biblijny oraz <http://www.dm.archpozn.org.pl/maraton-biblijny.html> (dostęp 2 VIII 2012).

²¹ Zalecany przez synod diecezji (pkt. 476); por. *Synod II*, s. 94. Wiadomości o organizacji Dnia Islamu w Poznaniu znaleźć można na <http://www.poznan.pl/mim/studia/news/viii-dzien-islam,23838.html> (dostęp 2 VIII 2012).

²² Jakkolwiek w myśl statutu synodu Dzień Islamu obchodzony jest 26 stycznia, bezpośrednio po Tygodniu Modlitwy o Jedność Chrześcijan; por. *Synod II*, s. 94. Sprawozdanie z przebiegu por. m.in. <http://www.coexist.org.pl/?strona=aktualnosc&id=123> (dostęp 2 VIII 2012).

²³ Jest to jedna z form realizacji postulatów synodu diecezji w pkt. 443; por. *Synod I*, s. 285.

²⁴ Niektóre wyliczone są w http://www.kregibiblijne.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=124&Itemid=120 (dostęp 2 VIII 2012). Autor niniejszego artykułu

odnotowania są ponadto niedziele i tygodnie biblijne w parafiach i biblijne spotkania okolicznościowe.

2. Przekłady Pisma Świętego

Konstytucja *Dei Verbum* w pkt. 22 wprost zaleca przygotowanie tłumaczeń Pisma Świętego dla wiernych, by mogli obficie i łatwiej karmić się słowem Bożym. W celu spopularyzowania tekstu biblijnego oraz w celu zadośćuczynienia pragnieniu soboru w ośrodku poznańskim pojawiło się kilka niezwykle cennych inicjatyw.

A. Biblia Poznańska

To jeden z najważniejszych w Polsce pomysłów na tym polu, drugie po Biblii Tysiąclecia (BT) przedsięwzięcie o tym charakterze.²⁵ Sama idea podjęcia nowego tłumaczenia Pisma Świętego wyszła nieco wcześniej niż prace soborowe, bo już w 1960 r., od ks. Aleksego Klawka, kapłana archidiecezji poznańskiej, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, chociaż nie została w pełni wcielona w życie.²⁶ Jednak sam projekt postanowiono

prowadzi ich w sumie 11 w ośrodkach i parafiach poznańskich oraz w terenie, niewymienionych w pozostałych statystykach.

²⁵ O wadze całego przedsięwzięcia świadczą liczne recenzje dokonane w całym kraju na łamach najróżniejszych czasopism; por. H. J. Kaczmarek, *Polskie przekłady Pisma Św. IV. Biblia Poznańska*, ZiP 41/1974, s. 8; tenże: *Biblia Poznańska i inne przekłady Pisma Świętego*, ZiP 17/1976, s. 8; tenże: *Trzytomowa Biblia wydana w Poznaniu, w: Przekłady Pisma Świętego na język polski po II wojnie światowej*, Novum 4-5/1977, s. 70-72; K. S., *Pismo Święte*, MSpół 51-52/1974, s. 28; K. S., *Pismo Święte. Tom II*, MSpół 38/ 1976, s. 24; A. Radwanowa, *W poznańskim środowisku teologicznym. Bibliistyka – nauką żywą i aktualną*, SiP R. 178/1974, s. 6-7; J. W. Rosłon, CT 46(1976) nr 1, s. 235-237; W. Smereka, *Biblia Poznańska (O nowym polskim przekładzie Pisma Świętego)*, Tygodnik Powszechny 20/1974, s. 7; tenże: *Biblia Poznańska. Nowy przekład Pisma Św.*, Gość Niedzielny 23/1974, s. 178, 180; tenże: *Nowy przekład Pisma Św. z pożytecznym komentarzem*, Przegląd Katolicki 20/1975, s. 11; Z. Szuba, *Zakończenie edycji Biblii Poznańskiej*, SiP 71/1976, s. 7; [J. Turnau] Turian, *Mamy nową Biblię*, Wiąz 9/1976, s. 26-31.

²⁶ Por. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami* (Biblia Poznańska). Oprac. zespół pod red. Michała Petera (Stary Testament) i Mariana Wolniewicza (Nowy Testament). Słowo wstępne Antoni

kontynuować już w Poznaniu, czego efektem stało się ostatecznie *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami*, dzieło opracowane przez zespół pod redakcją ks. prof. Michała Petera (Stary Testament), ks. prof. Mariana Wolniewicza (Nowy Testament), początkowo w 3 tomach z obszernymi komentarzami i wstępami do poszczególnych ksiąg. Tłumaczenie tekstów hebrajskich dokonane zostało na podstawie tekstu masoreckiego *Biblia Hebraica*,²⁷ zaś greckich – na podstawie Septuaginty.²⁸ Jeśli chodzi o Nowy Testament, tekstem oryginału był *The Greek New Testament*.²⁹

Współ z Biblią Tysiąclecia, „oba te przekłady (...) są wyróżniającym świadectwem zespołowej pracy polskich biblistów, dobrze przygotowanych do swoich zadań. Stawiają one Polskę w rzędzie krajów wspaniale rozwijającego się ruchu biblijnego, gdzie wierni otrzymali »szeroki dostęp do Pisma Świętego (KO 22)« za pośrednictwem większej liczby przekładów z języków oryginalnych”.³⁰ W nocie od wydawnictwa znalazły się słowa widnieje także ważna wzmianka, że to właśnie Poznań, jako stolica najstarszej polskiej diecezji powinien „upamiętnić się przez wydanie tak pomnikowego dzieła”, składając w ten sposób także hołd archidiecezji „oddany wierze i Kościoła w Polsce na jego tysiąclecie. Godny odnotowania jest także fakt, że mimo rozwiniętego ruchu biblijnego w Polsce przez kilka stuleci – od czasów ks. Jakuba Wujka – nie sposób było poszczycić się nowym tłumaczeniem ksiąg świętych.”³¹

Spośród charakterystycznych cech przekładu starotestamentowego należy wyróżnić przede wszystkim daleko idącą wierność oryginałowi, mającą niekiedy pierwszeństwo przed pięknem języka polskiego. Stało się tak, by upewnić czytelnika, że ma autentyczny tekst biblijny, a nie jego parafrazę. Pozwala to jednak traktować tekst jako w pełni źródłowy. Godna uwagi jest także pośrednia droga, jaką wybrali tłumacze między nadmiarem a niedomiarem semityzmów,

Baraniak, C. Jakubiec, Wprowadzenie w lekturę Pisma Świętego, t. 1-3, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1975, s. VII.

²⁷ Por. R. Kittel, P. Kahle, A. Alt, O. Eissfeldt, *Biblia Hebraica*, Stuttgart 1951¹¹.

²⁸ Por. A. Rahlfs, *Septuaginta*, Stuttgart 1943⁶.

²⁹ K. Aland, M. Black, C. M. Martini, B. M. Metzger, A. Wikgren in cooperation with the Institute for New Testament Textual Research Second Edition, *The Greek New Testament*, Stuttgart 1968.

³⁰ Por. słowo wstępne arcybiskupa poznańskiego, A. Baraniaka, por. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami: Stary Testament*, t. I, Poznań 1973 (dalej: BP I), s. V.

³¹ Por. *tamże*, s. VI.

jako specyfiki języka oryginalnego. Czytelnik poznaje w ten sposób smak starożytnych sformułowań, co jednak nie jest nużące i rażące niezrozumiałością z racji względnej ich obecności w przekładzie. Z innych cech wymienić można jeszcze celne dostosowywanie brzmień niektórych zwrotów i konstrukcji językowych do prawideł języka polskiego, archaizacja niektórych miejsc i sposobów wypowiedzi, modernizacja utartych, zwłaszcza w Biblii Tysiąclecia zwrotów i nazw technicznych, eufemizacja niektórych co bardziej drastycznych tekstów z podaniem ich dosłownego tłumaczenia w przypisach, pisownia imion własnych według oryginału masoreckiego. Podkreślenia wymaga także trudna praca dostosowywania składni, fleksji języka oryginalnego do współczesnych kryteriów języka polskiego oraz zapis układu rytmicznej poetyki i prozodii hebrajskiej, widoczny w tekście w strukturze wierszowanej, w odróżnieniu od ciągłego tekstu, relacjonującego faktograficznie poszczególne wydarzenia.³²

Z kolei według zespołu tłumaczy Nowego Testamentu zetknął się z zadaniem trudniejszym nawet od tłumaczy Starego Testamentu, ponieważ tamten dokonany został po soborze właściwie tylko raz, w Biblii Tysiąclecia, podczas gdy przekładów Nowego ukazało się już 8, w tym 7 po II wojnie światowej.³³ Charakterystyczne cechy przekładu uwidaczniają się w zaakcentowaniu semityzmów, wyraziście obecnych w tekście oryginalnym, zwłaszcza tzw. imiesłowu opisowego. Pozostałe uwagi pokrywają się w mniejszym czy większym stopniu z obserwacjami dokonanyymi przez tłumaczy Starego Testamentu.³⁴

Jak już stwierdziliśmy, pierwsze wydanie Biblii Poznańskiej zawierało 3 tomy: dwa przypadły na Stary Testament i jeden na Nowy, z następującym podziałem: tom 1 zawiera księgi od Księgi Rodzaju do 2 Księgi Machabejskiej.³⁵ Tom 2 zawiera księgi od Księgi Tobita do Księgi Malachiasza.³⁶ Tom 3 zawiera wszystkie pisma Nowego Testamentu.³⁷

Jakkolwiek, podobnie do Biblii Tysiąclecia, także w przekładzie Biblii Poznańskiej pojawiło się ogólnopolskie grono tłumaczy, *gros* przekładów poszczególnych ksiąg dokonali miejscowi bibliści. W Starym Testamencie

³² Por. *tamże*, s. VII-IX.

³³ Tłumacze wzięli tu pod uwagę przekłady ks. E. Dąbrowskiego, Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego, ks. ks. W. Szczepańskiego, F. Gryglewicza, S. Kowalskiego oraz – świecki – W. Witwickiego.

³⁴ Por. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami: Nowy Testament*, t. III, Poznań 1975, s. nienumerowane.

³⁵ Ukazał się w 1973 r. o objętości 944 stron.

³⁶ Ukazał się w 1975 r. o objętości 1332 stron.

³⁷ Z tego samego roku o objętości 679 stron.

wyróżnia się praca ks. prof. Petera, który przetłumaczył cały Pięcioksięgu, zaś ks. prof. Wolniewicz przełożył w Nowym Testamencie cztery Ewangelie, ks. dr E. Szymanek – List do Rzymian, do Galacjan,³⁸ zaś ks. prof. Pytel przetłumaczył Listy do Efezjan, do Filipian, do Kolosan oraz do Filemona.

Biblia Poznańska, jak wiadomo, zawiera bardzo dobry, rozszerzony w porównaniu z BT, komentarz historyczno–teologiczny, a także obszernie wstępy do poszczególnych ksiąg. Na szczególną uwagę zasługuje tu wprowadzenie w lekturę Pisma Świętego, zajmujące pokaźną liczbę dziesięciu stron i zawierające liczne odwołania do soborowej konstytucji *Dei Verbum*. Z kolei Nowy Testament zawiera pięciostronicowe wprowadzenie ogólne do Ewangelii, jak i szczegółowe, do każdego z pism, a także pokaźny komentarz filologiczno–egzegetyczny oraz teologiczny wszystkich ksiąg, co niewątpliwie podnosi jego walor poznawczy w wydaniu poznańskim. Dodatkowo zauważyć należy, że we wszystkich częściach komentarz ten nie nuży ilością szczegółowego i trudnego do zrozumienia przez czytelnika materiału naukowego, choć z drugiej strony próbuje odpowiedzieć na wnikliwe nieraz zagadnienia pojawiające się przy okazji rozpatrywanego tekstu.³⁹ W latach następnych Biblia Poznańska była wielokrotnie wznawiana z racji swej niebywałej popularności i konieczności jej rozpowszechniania.⁴⁰ Poszczególne lata to: 1973–1975; 1982; 1998–1999 oraz 2004. Z kolei druk od 1990 r. został uaktualniony i pojawił się już w 4 tomach, ponieważ t. II został rozbity na księgi prorockie i mądrościowe. W edycjach z 1998 i 2004 r. Biblia Poznańska dostępna jest w kilku formatach. Wydanie pełne, czterotomowe, ma dołączoną całość przypisów i obszernie wprowadzenia do poszczególnych ksiąg. Do niektórych wydań dodawany jest Nowy Testament na CDROM-ie. Pojawiło się także wydanie jednotomowe, również w edycjach pamiątkowych i bibliofilskich, wreszcie wielkie jednotomowe wydanie prze-nośne z przypisami skróconymi, oraz małe, bez przypisów.⁴¹

³⁸ Nazwa jeszcze według oryginalnej nomenklatury w Biblii Poznańskiej.

³⁹ Jak to zwykle bywa w przypadku druku technikami wówczas dostępnymi, pojawiło się dość sporo błędów drukarskich, skorygowanych jednak i zebranych w erracie do t. III dzieła.

⁴⁰ Jej kolejne edycje przez Wydawnictwo św. Wojciecha chwalone jest w dokumentach synodu diecezji (pkt. 488f); por. *Synod I*, s. 307.

⁴¹ Por. http://pl.wikipedia.org/wiki/Biblia_Pozna%C5%84ska (dostęp 8 VIII 2012). Bardziej szczegółowe omówienie znaczenia BP, por. także J. K. Pytel, *Twarz Biblii Poznańskiej w reflektorze historii*, w: M. Olczyk, P. Podeszwa (red.), *Credidimus caritati. Księga pamiątkowa dedykowana Księżom Profesorom Ryszardowi Figłowi, Tadeuszowi Haneltowi w 70. rocznicę urodzin*, Gniezno 2010, s. 409–413.

Chyba mało znany jest fakt, że w ankiecie biblistów polskich z 1999 r. to nie Biblia Tysiąclecia została uznana za najlepszy przekład polski, lecz Biblia Poznańska.⁴²

B. Samodzielne przekłady biblijne Romana Brandstaettera⁴³

Autor monumentalnego, czterotomowego dzieła *Jezus z Nazaretu* oraz *Kręgu biblijnego* w okresie powojennym związał się na stałe z Poznaniem, chociaż pierwotnie wychowywał się w rodzinie żydowskiej z Tarnowa, dlatego Biblia Hebrajska obecna była w jego tradycji domowej na co dzień, zaś czytać i pisać po polsku uczył się na Biblii Jakuba Wujka. Rozważając tekst Nowego Testamentu, prozaik i poeta zdecydował się na konwersję z judaizmu na katolicyzm.⁴⁴ Tak mocne wrośnięcie w tradycję biblijną zaowocowało wspaniałą pracą pisarską, w tym translatorską. Już bardzo wcześnie po zakończeniu obrad soborowych, w 1964 r., ukazało się pierwsze z jego dzieł poświęconych Staremu Testamentowi pod tytułem *Słowo nad słowami*, jako antologia tekstów Biblii Hebrajskiej zawierająca wybrane fragmenty kilkunastu ksiąg Starego Testamentu, w tym niektóre Psalmi.⁴⁵ Z kolei w 1968 r. pisarz opublikował

⁴² Ze wstępu od Wydawcy: „Wyróżnienie tego dzieła przez Arcybiskupa Poznańskiego ks. dr. Juliusza Paetza nagrodą za wybitne osiągnięcia w dziedzinie kultury nagradza nieco zapomniany wysiłek tłumaczy i redaktorów: ks. Jana Drozda SDS, ks. Witolda Gronkowskiego, ks. Stanisława Grzybka, ks. Józefa Homerskiego, ks. Zbigniewa Kaznowskiego, ks. Konrada Marklowskiego, ks. Michała Petera, ks. Stanisława Potockiego, ks. Władysława Smereki, o. Stanisława Stańczyka CSSR, o. Michała Stolarczyka CP, ks. Bernarda Wodeckiego SVD oraz bp Romana Andrzejewskiego, ks. Janusza Czerskiego, o. Augustyna Jankowskiego OSB, ks. Franciszka Józwiaka, ks. Józefa Kudasiewicza, ks. Jana Kantego Pytela, o. Józefa Wiesława Rostona OFM, ks. Tadeusza Szczurka, o. Damiana Szojdy OFM, ks. Edwarda Szymanka TChr, ks. Bernarda Wodeckiego SVD, ks. Mariana Wolniewicza”; por. edycja jednotomowa z 2003 r., s. 5.

⁴³ Większość poniższych informacji zaczerpnięta została z portalu www.szkolnictwo.pl: http://www.szkolnictwo.pl/szukaj,Przek%C5%82ady_biblijne_Romana_Brandstaettera#Geneza_i_historia_powstania_przek.C5.82ad.C3.B3w (dostęp 9 VIII 2012).

⁴⁴ Krótki a piękny rys nawrócenia Brandstaettera opisała A. Świderkówna, *Dwa kręgi Romana Brandstaettera*, w: R. Brandstaetter, *Krąg biblijny* Kraków 2003, s. 5-11.

⁴⁵ W. Chrostowski wskazuje, że w owych czasach miały one charakter wręcz rewolucyjny ze względu na swe znakomite osadzenie w tradycji żydowskiej, por. tenże, *Elementy interpretacji żydowskiej w Romana Brandstaettera chrześcijańskiej lekturze Biblii*. Wykład wygłoszony 7 stycznia 2006 r. na Ogólnopolskim Interdyscyplinarnym Sympozjum Naukowym, zorganizowanym przez Stowarzyszenie im. Romana Brandstaettera, w 100. rocznicę urodzin pisarza. Wersja nagraniowa dostępna na: <http://www.szkolnictwo.pl/>

autorski przekład całej Księgi Psalmów, których kolejność ułożył według Wulgaty i opartego na niej łacińskiego brewiarza rzymskiego. Natomiast w kolejnym wydaniu z 1983 r. pisarz przeszedł do numeracji zastosowanej w Biblii Hebrajskiej. Dzieło to zostało wyraźnie zmodyfikowane stylistycznie, a poprzedziła je przedmowa samego Thomasa Mertona.

Już wcześniej, mianowicie w 1972 r., pojawiły się *Cztery poematy*, zawierające pełne przekłady ksiąg: Koheleta, Hioba, Trenów Jeremiasza oraz Pieśni nad Pieśniami. Całość tej twórczości została następnie zebrana we wspólnym tytule *Księgi Nowego Przymierza. Przekłady biblijne z języka greckiego* obejmują one znaczną część Nowego Testamentu oraz kilka ksiąg Starego Testamentu. Warto także dodać, że jako jedyny polski autor przekładów Biblii Brandstaetter zastosował metodę kolometryczną, która polega na podziale wersetu biblijnego na rytmiczne człony, aby można było je recytować sposobem kantylacyjnym, czyli „mową śpiewaną”, tak bardzo znaną Żydom. Przykładem takiej operacji jest jego Prolog Ewangelii św. Jana (J 1,1-3):

„Przed wszystkim
Jest Słowo,
A Słowo
Jest u Boga,
A Bóg
Jest Słowem.
Ono jest przed wszystkim u Boga,
Przez Nie wszystko jest,
A bez Niego nic nie jest,
Co jest”.

We *Wstępie* do Ewangelii Jana w *Księgi Nowego przymierza*, autor usprawiedliwił w ten sposób swe podejście translatorskie do tekstu natchnionego: „Tłumacząc zatem tekst ewangeliczny starałem się oddać jego oralny charakter, rytmiczne brzmienie recytowanego wersetu o wyraźnej kadencji i eufonii”.⁴⁶

Z kolei w jednym z opisów księgarskich wydania z 2004 r. znalazła się o *Księgach Nowego Przymierza* nawet tak mocna nota: „Spojrzenie Romana Brandstaettera na Biblię przewyższa wielokrotnie myślenie egzegetów i »dobija się« w utrudzeniu wiary do niezbadanych planów Boga (...). Ten przekład

szukaj,Przek%C5%82ady_biblijne_Romana_Brandstaettera#Geneza_i_historia_powstania_przek.C5.82ad.C3.B3w (dostęp 19 XI 2006, przyp. 6).

⁴⁶ Por. R. Brandstaetter, *Księgi Nowego Przymierza*, Kraków 2004, s. 536.

jest niezwykle piękny, a jednocześnie bardzo trudny. Jest na gruncie polskiej biblistyki całkowitym novum i zasługuje na pełne miano przekładu kulturotwórczego. Brandstaetter, autor Hymnu do Biblii, uważał Biblię za swój dom, który doskonale znał, »oddychał« na co dzień jego »klimatem«, dlatego napisał do ksiąg Nowego Testamentu oryginalne i nowatorskie wstępy, które głębokimi przemyśleniami przewyższają wprowadzenia egzegetów. Widoczna jest w nich niezwykle głęboka znajomość Starego Testamentu, zwłaszcza teologii Przymierza i Obietnicy⁴⁷.

Również w latach siedemdziesiątych XX w. Brandstaetter przystąpił do przekładania z języka greckiego pism Nowego Testamentu. Kolejno ukazały się: pisma św. Jana ewangelisty: Ewangelia, Listy oraz Apokalipsa (1978), Ewangelia według św. Marka (1980), Ewangelia według św. Łukasza (1982), Dzieje Apostolskie, wydane wraz z Ewangelią według św. Łukasza (1984) na końcu zaś Ewangelia według św. Mateusza (1986).⁴⁸

Brandstaetter pragnął jeszcze przetłumaczyć listy bliskiego mu św. Pawła, w czym jednak przeszkodziła mu śmierć.⁴⁹ Przekłady Brandstaettera z racji swego niewątpliwego waloru literackiego były parokrotnie wznawiane. W latach osiemdziesiątych wznowiono wszystkie przekłady Starego Testamentu, a w latach 2003-2004 nakładem wydawnictwa „M” ukazały się zbiory: *Księgi Starego Przymierza*, *Psalterz* oraz *Księgi Nowego Przymierza*.⁵⁰ Osobno, nakładem Wydawnictwa św. Wojciecha, ukazało się wznowienie *Słowa nad słowami*.

Jedną z charakterystyk przekładów pisarza jest ich charakter dynamiczny, oddający sens tłumaczonych fraz, wystrzegający się zarazem ich niewolniczego tłumaczenia, które czyniłoby lekturę tekstów niestrawną dla nieobeznanego w językach oryginalnych czytelnika. Umiejętność ta została określona mianem

⁴⁷ Por. <http://www.sklep.gildia.pl/literatura/88526-roman-brandstaetter-ksiegi-nowego-przymierza-przeklady-biblijne-z-jezyka-greckieg> (dostęp 9 VIII 2012).

⁴⁸ Szczegółowe i znakomite omówienie poszczególnych przekładów dokonanych przez pisarza przygotował ks. prof. M. Mikołajczak, *Romana Brandstaettera dociekliwie pytania o Autorów „Ewangelii czteropostaciowej”*, <http://awt.poznan.prv.pl/ksmikolajczak.html> (dostęp 9 VIII 2012).

⁴⁹ Por. J. K. Pytel, *Wstęp*, w: R. Brandstaetter, *Księgi Nowego Przymierza*, s. 9-11.

⁵⁰ Wydawnictwo to wznowiło publikację w 2009 r., umieszczając w niej 4 Ewangelie, Dzieje Apostolskie, trzy Listy Janowe oraz Apokalipsę. W 2010 r. natomiast *Księgi Starego Przymierza*, przekład poezji biblijnej z języka hebrajskiego. Na niniejsze wydanie składają się cztery poematy: Księga Hioba, Koheleta, Pieśń nad Pieśniami oraz Treny Jeremiasza. W części pozostałej znalazły się wybrane przez Brandstaettera najpiękniejsze fragmenty z pozostałych ksiąg starotestamentowych. W tym samym roku pojawił się także *Psalterz. Dzieła wybrane*, w którym dokonano wszakże uwspółcześnienia przekładu autora.

„myślenia Biblią”.⁵¹ Wychowany na polszczyźnie Wujkowej tłumacz używał nieraz oryginalnych i archaicznie brzmiących określeń, takich jak „winogradnicy”, „weselnicy”, „stoły pieniędzy”, „Wniebowstępujący”.⁵²

Ksiądz prof. J. K. Pytel, prezes Stowarzyszenia im. Romana Brandstaettera, w omówieniu twórczości pisarza podaje jego wartościowe przymioty i dorzuca jeszcze kilka przykładów: „Ten przekład Pism Nowego Testamentu jest niezwykle piękny, a jednocześnie bardzo trudny. Jest na gruncie polskiej biblistyki całkowitym novum i w pełni zasługuje na miano przekładu kulturotwórczego. Przekład Brandstaettera zawiera niezwykle piękne słownictwo, niespotykane w biblijnych przekładach polskich słowa, świadczące o przemyśleniu i przemodleniu treści ujętej w »artystyczny kształt« językowy: samozwańczy Judejczycy (Ap 2,9), [Jerozolima] zniebawstępująca (Ap 3,12), Stworzenia Siedmioskrzydłe (Ap 4,8), wielookie (Ap 4,6), siedmiokrotne grzmoty (Ap 10,4), różnojęzyczne plemiona (Ap 10,11), wieniec dwunastogwiedzny (Ap 12,1), [Smok] siedmiogłowy i dziewięciorożny (Ap 12,3), męski Potomek (Ap 12,5), bestia dziewięciorożna i siedmiogłowa (Ap 13, 1), od Siedmiokrotnych Plag (Ap 15,61)”.⁵³

Ta poetycka natura pisarza brała jednak nieraz górę nad wiernością oryginalnej myśli teologicznej tekstu biblijnego, co zostało zauważone przez niektórych recenzentów jego twórczości.⁵⁴ Na koniec warto zauważyć, że w ankiecie biblistów polskich z 1999 r. przeprowadzonej przez Katolicką Agencję Informacyjną, przekład Brandstaettera został uznany – obok Biblii Wujka – za najlepszy polski przekład pod względem literackim.⁵⁵

C. Pojedyncze księgi biblijne w tłumaczeniach biblistów poznańskich w okresie posoborowym

Także na tym polu zaobserwować można znaczną aktywność twórczą środowiska poznańskiego. Już w 1965 r. ks. prof. M. Peter dokonał tłumaczenia dwóch

⁵¹ J. Chmiel nazywa owe tłumaczenia nie tylko poetyckimi, ale wręcz profetycznymi, por. tenże, *Wstęp*, w: R. Brandstaetter, *Księgi Starego Przymierza*, Kraków 2003, s. 7-9.

⁵² Por. J. K. Pytel, *Wstęp*.

⁵³ Por. <http://www.stowbran.amu.edu.pl/node/195> (dostęp 9 VIII 2012).

⁵⁴ Por. m.in. J. Frankowski, *Wokół psalmów i kantyków. Rozważań o tłumaczeniu Pisma Świętego ciąg dalszy*, Znak 221/1976, s. 8-14.

⁵⁵ Por. N. Budzyńska, *Żywe święte Słowo*, Przewodnik Katolicki 48/2005. O pisarzu, jego twórczości oraz dziedzictwie czytelnik znajdzie mnóstwo wartościowych wiadomości na internetowej stronie Stowarzyszenia im. Romana Brandstaettera: <http://www.stowbran.amu.edu.pl/node/200>.

ksiąg Starego Testamentu – Księgi Malachiasza i Księgi Aggeusza – dla potrzeb Biblii Tysiąclecia, opatrując je stosownym komentarzem. W przekładzie nowotestamentowym wspomnieć natomiast trzeba pracę ks. prof. M. Wolniewicza, który w tym samym roku przetłumaczył Dzieje Apostolskie, także z własnym komentarzem. Można chyba powiedzieć, że mimo dość znacznej negatywnej krytyki, jaką wzbudziła pierwsza edycja Biblii Tysiąclecia, jakość prób translatorskich obu profesorów pozostaje poza podejrzeniami. Krytyka skupiała się przede wszystkim na dość przypadkowym doborze gremium tłumaczy, ich zróżnicowanych umiejętnościach naukowych i stosunkowo niewielkim dorobku pisarskim zwłaszcza w dziedzinie translatoryki, roli niedoświadczonego środowiska benedyktynów tyńskich oraz prac kolegium redakcyjnego.⁵⁶ Co do umiejętności translatorskich ks. prof. Petera, mimo że był młodym, czterdziestotrzyletnim biblistą nie można stawiać zarzutów. Ukończone studia specjalistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1950-1953), znakomita znajomość języka hebrajskiego, wyprawa naukowa Instytutu Biblijnego w Rzymie do Ziemi Świętej, wreszcie zdobycie tytułu naukowego profesora każe wnioskować o dobrej jakości przekładów ksiąg natchnionych.⁵⁷ Z drugiej strony o jego fachowości i kompetencjach wyraźnie świadczy przygotowanie późniejszej Biblii Poznańskiej i autorytet, jakim powszechnie cieszył się w środowisku egzegetycznym całego kraju. Kompetencji translatorskich ks. prof. Wolniewicza nie sposób poddawać jakimkolwiek wątpliwościom, dzięki odbytym studiom specjalistycznym na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, tamtejszym lektoratom zwłaszcza greki oraz dwumiesięcznej naukowej podróży do Ziemi Świętej Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie. W pełni potwierdziło to także kierowanie przezeń zespołem tłumaczy Nowego Testamentu Biblii Poznańskiej.⁵⁸

⁵⁶ Por. zestawienie tej krytyki w http://www.szkolnictwo.pl/szukaj,Biblia_Tysi%C4%85c-lecia#Krytyka_I_wydania:_Kompetencje_zespo.C5.82u (dostęp 9 VIII 2012).

⁵⁷ Szczegółowe opracowanie życia i pracy księdza profesora, por. M. Banaszak, *Ksiądz Profesor Michał Peter (1922-1982)*, w: F. Lenort, *Requirite in libro Domini: Opuscula Michaeli Peter piae memoriae dedicata*, t. 6, Poznań 2005, s. 247-255. Ogromny dorobek pisarski autora, por. J. Kierstan, M. Przepióra, *Bibliografia prac drukowanych księdza profesora Michała Petera*, w: *tamże*, s. 287-300.

⁵⁸ Całość swego życia ks. prof. Wolniewicz przedstawił w niezwykle obszernej *Autobiografii*, wydanej z okazji 80-lecia jego życia w: *Scriptura Sacra Posnaniensis Opuscula Mariano Wolniewicz octogenario dedicata*, t. 3, Poznań 2002, s. 253-332, jakkolwiek skromnie pominął swój ogromny wkład w pracę dla Biblii Tysiąclecia i Biblii Poznańskiej.

Spośród innych uczonych środowiska poznańskiego na wyróżnienie zasługuje także praca ks. prof. Tomasza Węclawskiego, który w 1987 r. – będąc teologiem, nie biblistą – przełożył cztery Ewangelie na język dziecięcy, tworząc jedną historię życia Jezusa Chrystusa. Sam autor zaznaczył, „że nie można tego tekstu stawiać na równi z dokładnymi tłumaczeniami. Ważną rolę w tej książce odgrywa język. Jest potoczny i zrozumiały, ale nie infantylny. Nie ma tu hebraizmów, a trudne pojęcia przedstawiane są opisowo”.⁵⁹ Z kolei w 1999 r. podał własną wersję tekstu Ewangelii św. Marka.⁶⁰

W roku jubileuszowym (2000) ks. prof. Bogdan Poniży wydał swe dzieło *Księga Mądrości. Od egzegezy do teologii*.⁶¹ Nie jest to wprawdzie jeszcze komentarz *sensu stricto* do rzeczzonej w temacie księgi, lecz można to dzieło uznać za znakomity wstęp do przygotowywanego właśnie przezeń tomu serii „Nowego Komentarza Biblijnego”. Warto tu może wspomnieć, że ksiądz profesor jest autorem kilkudziesięciu artykułów naukowych dotyczących Księgi Mądrości i jednym z najwytrawniejszych jej znawców w biblistyce polskiej. W czasie redakcji niniejszego artykułu natomiast Edycja św. Pawła w Częstochowie zapowiedziała bliskie już wydanie *Księgi Mądrości* w serii „Nowego Komentarza Biblijnego Starego Testamentu” autorstwa księdza profesora.

W 2002 r. ukazała się inna, bardzo ważna praca, tym razem w dziedzinie badań egzegetycznych nad 1 i 2 Księgą Machabejską, której autorem jest obecny metropolita poznański, abp dr Stanisław Gądecki. Jest to *Grecko-lacińsko-polska synopsa do Pierwszej i Drugiej Księgi Machabejskiej*, zawierająca tekst obu ksiąg, odnośne cytaty dzieł Józefa Flawiusza i innych historyków pogańskich wraz z wstępem.⁶² Samo tłumaczenie obu ksiąg ukazało się w „Studiach Gnieźnieńskich” w 1999 r.⁶³ Arcybiskup jest znakomitym znawcą tej problematyki, opublikował na jej temat wiele artykułów naukowych.

Żeńską stronę naukowców poznańskich w dziedzinie egzegezy reprezentuje z kolei dr Teresa Stanek, świetna znawczyni hebrajszczyzny biblijnej, która

⁵⁹ Por. T. Węclawski, *Ewangelia dla dzieci*, Znak, Kraków 2006²; <http://krakow.gazeta.pl/krakow/1,35796,3290576.html#ixzz233zCx5bs>

⁶⁰ Por. tenże, *Dobra nowina według świętego Marka*, W Drodze, Poznań 1999.

⁶¹ Por. B. Poniży, *Księga Mądrości. Od egzegezy do teologii*, Poznań 2000, s. 251.

⁶² Por. S. Gądecki (tł. i oprac.), *Grecko-lacińsko-polska synopsa do Pierwszej i Drugiej Księgi Machabejskiej*, PSB 19, Warszawa 2002, s. 450; tenże: *Uwagi do nowego przekładu 1–2 Mch* SG 13/1999 s. 5–6; tenże: *Trudności związane z tłumaczeniem Pisma Świętego na przykładzie 2. Księgi Machabejskiej*, ZWagr 1/1998, s. 19–28.

⁶³ Por. tenże, *I Księga Machabejska*, SG 13/1999 s. 7–51; tenże: *II Księga Machabejska*, tamże, s. 53–84.

w 2003 r. dokonała własnego przekładu Księgi Rut,⁶⁴ rok później pojawiło się jej tłumaczenie Księgi Jonasza,⁶⁵ zaś w 2005 r. przełożyła na język rodzimy tekst Księgi Habakuka.⁶⁶

Rok 2007 w naszym środowisku naukowym zapisał się wydaniem przekładu Księgi Apokalipsy autorstwa ks. prof. Jana Kantego Pytla.⁶⁷ Wydanie to zawiera nie tylko nowy przekład księgi apostoła Jana z języka greckiego, lecz także wprowadzenie do lektury wraz z obszernym komentarzem zatytułowanym *Zbawcze przesłanie Apokalipsy dla Kościoła*. Publikacja ta, prócz samej księgi, zawiera omówienie gatunków literackich i symboli w Apokalipsie oraz wyjaśnienie zasad interpretacji dzieła Jana. Warto dodać, że egzegetycznym opisom wizji św. Jana towarzyszą tyleż nowatorskie i pełne ekspresji, ile barwne ilustracje autorstwa krakowskiego rysownika, Grzegorza Bednarskiego.⁶⁸

Na koniec, jako godne zauważenia a zarazem najnowsze, są tłumaczenia Biblii o. prof. Adama Ryszarda Sikory OFM na język kaszubski. W 2001 r. ukazał się przekład Ewangelii św. Marka⁶⁹ zaś w 2007 r. – przekład Ewangelii św. Jana.⁷⁰ Dwa lata później ojciec profesor dokonał przekładu Ewangelii św. Mateusza,⁷¹ a w 2010 r. dokonany został przekład Ewangelii św. Łukasza.⁷² W tym samym roku ukazał się także całościowy przekład tekstów ewangelijnych, zebrany w jednym dziele.⁷³ Warte wspomnienia jest także przełożenie na kaszubski serii trzydziestu psalmów w ramach spotkań cyklu *Verba Sacra* w Wejherowie.⁷⁴

⁶⁴ Por. T. Stanek, *Księga Rut: Propozycja nowego przekładu na podstawie tekstu masoreckiego*, PzST 15/2003 s. 9-29.

⁶⁵ Por. też, *Księga Jonasza. Przekład filologiczny na podstawie tekstu masoreckiego*, BiE 1/2004 s. 31-45.

⁶⁶ Por. też, *Księga Habakuka. Przesłanie i przekład filologiczny na podstawie tekstu masoreckiego*, w: F. Lenort (red.), *Requirite in Libro Domini. Opuscula Michaeli Peterpiae memoriae dedicata*, Opuscula Dedicata 6, Poznań, 2005 s. 97-110.

⁶⁷ Por. J. K. Pytel (tł. i komentarz), *Apokalipsa św. Jana Apostoła*, Poznań 2007.

⁶⁸ Por. różne omówienia i recenzja dzieła m.in. w http://www.swietywojciech.pl/pl/shop/apokalipsa_swietego_jana_apostola1.html.

⁶⁹ Por. A. R. Sikora, *Ewanieljò wedle swiätégò Marka*, Gdańsk 2001.

⁷⁰ Por. tenże, *Ewanieljò wedle swiätégò Jana*, Gdańsk 2007.

⁷¹ Por. tenże, *Ewanieljò wedle swiätégò Mateùsza*, Gdańsk 2009.

⁷² Por. tenże, *Ewanieljò wedle swiätégò Łukòsza*, Kartuzy 2010.

⁷³ Por. tenże, *Ewanielie na kaszëbsczi tołmaczoné*, Gdańsk 2010.

⁷⁴ Por. tenże, *Komentarz teologiczny i przekład. Księga Psalmów*, w: *Verba Sacra. Biblia Kaszubska. Księga Psalmów*, Urząd Miejski w Wejherowie 2011, s. 3-6, 7-21; tenże:

3. Badanie i wykład Biblii w seminariach w celu lepszego przygotowania księży do nauczania ludu

W tym względzie podkreślić zwłaszcza warto starania ówczesnego metropolity poznańskiego, abp. A. Baraniaka, oraz wykładowców Arcybiskupiego Seminarium Duchownego. Dekret Kongregacji Wychowania Katolickiego *Posnaniensis urbs* z dnia 2 czerwca 1974 r. erygował w Poznaniu Papieski Wydział Teologiczny. Wydział powstał i przez pierwsze lata działał w poznańskim seminarium ze znanych wówczas powodów politycznych i, jak wszędzie, przez długie lata nie był uznawany przez państwo komunistyczne, podlegając tym samym szykanom ze strony władz, jak wszystkie inne ośrodki naukowe kościelne w naszym kraju.

Zmiany stały się możliwe – jak wiemy – dopiero po 1991 r. Po żmudnych i długotrwałych staraniach ostatecznie Kongregacja Wychowania Katolickiego pismem z dnia 26 czerwca 1998 r. (Prot. N. 124/98) wyraziła formalną zgodę na ustanowienie Wydziału Teologicznego w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza oraz zadeklarowała, że działalność istniejącego dotąd Papieskiego Wydziału Teologicznego w Poznaniu, jak też jego prawa, przywileje i honory, którymi cieszą się wydziały teologiczne erygowane przez Stolicę Apostolską, mogą zostać przeniesione na Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. W dniu 29 czerwca 1998 r. Senat Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu podjął decyzję, na mocy której utworzył Wydział Teologiczny tegoż uniwersytetu. Obie decyzje wydatnie przyczyniły się do rozwoju teologii jako nauki w naszym regionie, co szczęśliwie trwa do dnia dzisiejszego.

Mimo minionego okresu niemal 40-lecia powojennego, środowisko poznańskie z tego czasu w dziedzinie przygotowania alumnów seminarium do podjęcia myślenia soborowego w dziedzinie biblijnej może pochwalić się

Komentarz teologiczny i przekład. Księga Psalmów, w: *Verba Sacra. Biblia Kaszubska. Księga Psalmów cz. II. Psalmi w Nowym Testamencie*, Urząd Miejski w Wejherowie 2012, s. 3-6, 8-33. Pośród prac na temat przekładów wymienić należy: *Ewangelia według św. Jana na kaszubski tłumaczona. Przekłady z języków niebiblijnych a przekład z języka greckiego*, Poznań 2006; *Teksty biblijne w najstarszych zabytkach piśmiennictwa kaszubskiego (XVI-XVIII w.)*, Poznań 2009 oraz *Biblia Kaszubska. Verba Sacra w Wejherowie 2004-2008*, Wejherowo 2008.

zwłaszcza jednym, monumentalnym podręcznikiem egzegezy Starego Testamentu, przygotowanego przez ks. prof. Petera. Podręcznik, zatytułowany *Wykład Pisma Świętego Starego Testamentu*, stał się jednym z najbardziej bodaj sztandarowych dzieł wykładu egzegezy starotestamentowej w seminariach polskich. Jego pierwsza, 866-stronicowa edycja ukazała się już w 1959 r. stosując szeroko znane wówczas zasady interpretacji Pisma Świętego, podane zwłaszcza w encyklice papieża Piusa XII *Divino afflante Spiritu* z 1943 r.⁷⁵ Książka była później jeszcze kilkakrotnie uwspółcześniana na bazie danych soboru.⁷⁶ Sam autor jeszcze w 1978 r. zaznaczył, iż wznowienie ukazuje się na prośbę kolegów biblistów, którzy zachęcali go do wydania książki ze względu na charakter podręcznikowy, sprawiający, że jest ona bardziej komunikatywna dla studentów.⁷⁷ W relacji do swego pierwowzoru zmiany dotyczyły głównie skrócenia komentarza wprowadzającego w Księgę Psalmów, by dać więcej miejsca Księdze Mądrości. Uzupełniona została także bibliografia, głównie o posoborowe, nowsze prace polskie.⁷⁸

W celu swoistego uodpornienia księży i alumnów na ukazujące się w kraju w czasach komunistycznych prace laickich badaczy tekstu świętego, ks. prof. Peter prowadził odważne i rzeczowe polemiki z ówczesnymi tuzami socrealizmu w Polsce, jak A. Sandauer,⁷⁹ a także innymi, niezależnymi publicystami, jak T. Żychiewicz.⁸⁰

W 1990 r. w oficynie poznańskiego Pallottinum ukazała się inna, równie pomnikowa praca ks. dr. Edwarda Szymanka TChr zatytułowana *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*. Jest to obszerny wypis najważniejszych

⁷⁵ Por. M. Peter, *Wykład Pisma świętego Starego Testamentu*, Poznań 1959 [właśc. 1960]. Wartościową recenzję dzieła wydał m.in. ks. S. Grzybek w RBL 13/1960 nr 3-4, s. 375-377.

⁷⁶ Por. M. Peter, *Wykład Pisma świętego Starego Testamentu* (popr. i uzup.) Poznań 1970²; wyd. 3. (popr. i uzup.) ukazało się w 1978 r., a wydanie z 2005 r. jest reprintem wyd. 2.

⁷⁷ Autor informuje o swych wątpliwościach na skutek ukazania się *Wstępu do Starego Testamentu* pod red. ks. prof. S. Łacha. Oprócz wymienionej komunikatywności dał się on jednak przekonać także z faktu, iż pozycja ta została całkowicie wyczerpana na rynku księgarskim, por. tenże, *Przedmowa*, s. 7.

⁷⁸ Por. *tamże*.

⁷⁹ Por. tenże, „*Biblia na wspak czytana*” przez p. Artura Sandauera, Tygodnik Powszechny 34/1977, s. 7. Jest to odpowiedź na ukazanie się na rynku księgarskim pozycji A. Sandauer, *Bóg, Szatan, Mesjasz i...? Fragmenty Biblii w dowolnym tłumaczeniu i eseje na tematy biblijne*, Kraków 1977.

⁸⁰ Polemika ukazała się w Tygodniku Powszechnym 1/1975, s. 6 z odpowiedzią Żychiewicza w tym samym numerze i kolejną odpowiedzią ks. Petera: *Odpowiedź na odpowiedź Pana Tadeusza Żychiewicza*, w nr. 5, s. 5.

dla teologii Kościoła perykop biblijnych, obfitych treściowo pod względem doktrynalnym i moralnym. Tytuł – jak pisze autor – nawiązuje do powyższego *Wykładu* ks. prof. Petera z głównym akcentem na teologiczną wartość przesłania biblijnego, skoro książka przeznaczona była przede wszystkim dla alumnów seminariów duchownych i młodzieży duchownej generalnie. Autor dokonał samodzielnego przekładu tekstów greckich, idąc w stronę wierności oryginałowi ponad piękno języka polskiego, co jednak pozwala śledzić i porównywać tłumaczenie z oryginałem.⁸¹

Wartościowym przedsięwzięciem stała się także książka zatytułowana *Księga Dziejów Apostolskich* pod red. ks. prof. Jana Kantego Pytla.⁸² Ukazała się ona w przeddzień jubileuszowego roku dwutysiąclecia chrześcijaństwa i założenia Kościoła przez Jezusa Chrystusa. Ów właśnie jubileusz legł u podstaw pomysłu powstania pracy zbiorowej promującej znajomość tejże księgi, opowiadającej początki Kościoła. W pracę włączyły się całe środowisko młodych naukowców, dając nawet mniej wprawionemu czytelnikowi dostępną egzegezę tematyczną w poszczególnych rozdziałach książki. Należy jedynie mocno żałować, że rozpoczęta tym tomem seria „Nie wstydzę się Ewangelii”, której zmierzaniem było opracowanie tematyczne poszczególnych części Nowego Testamentu nie została dokończona mimo wysiłków niektórych autorów.

4. Prowadzenie badań naukowych nad Pismem Świętym pod nadzorem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła

W okresie posoborowym badawcze zainteresowania poznańskiego naukowego ośrodka biblijnego rozwinęły się przede wszystkim w kierunkach wyznaczonych konstytucją *Dei Verbum*, choć wcześniej inspirowane były encyklikami

⁸¹ Por. E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, s. 5-6.

⁸² Por. J. K. Pytel (red.), *Księga Dziejów Apostolskich*, Szczecin 1999, Nie wstydzę się Ewangelii. Seria Biblijna 1. Poszczególne rozdziały i autorzy: P. Ostański, *Treść Dziejów zwięzle opowiedziana*, s. 9-20; J. K. Pytel, *Księga Dziejów Apostolskich. Problemy literackie i wybrane tematy teologiczne*, s. 21-65; B. Poniży, *Paweł – Apostoł Azji Mniejszej i Europy*, s. 66-128; J. M. Musielak, *Mowy z Dziejów Apostolskich*, s. 129-155; J. Nawrot, *Najstarsze katechezy w Dziejach*, s. 156-226; P. Ostański, *Śludzy Ewangelii w Dziejach*, s. 227-281; T. Siuda, *Duch Święty w Dziejach Apostolskich*, s. 282-334.

papieży: Leona XIII *Providentissimus Deus* oraz Piusa XII *Divino afflante Spiritu* a także orzeczeniami Papieskiej Komisji Biblijnej. Znalazło to swój wyraz w obecności tychże dokumentów w książkach i artykułach naukowych, tam gdzie poruszane były rozliczne kwestie związane zwłaszcza z kierunkiem studiów nad Biblią, założeń i efektów stosowanie różnych metod badawczych w podejściu do tekstu biblijnego.

Śród niezujących już naukowców wymienić należy przede wszystkim niedżałowanej pamięci ks. prof. Michała Petera, którego zainteresowania oscyływały wokół prawodawstwa starotestamentowego, Pięcioksięgu oraz historia Izraela, jakkolwiek miał ogromną wiedzę także z zakresu profetyzmu i nurtu mądrościowego. Prace równie wielkiej klasy naukowca, śp. ks. prof. Mariana Wolniewicza poruszały z kolei głównie rozliczne kwestie Ewangelii i Dziejów Apostolskich, których był wytrawnym znawcą.⁸³

Nestor poznańskiej biblistyki, ks. prof. Jan Kanty Pytel, specjalizuje się zwłaszcza w listach Pawłowych,⁸⁴ jakkolwiek ostatnio przymierzył się z trudną problematyką apokaliptyczną, co zostało już wyżej zaznaczone. Żywo interesuje się także i propaguje pamięć o Romanie Brandstaetterze i jego twórczości, będąc przewodniczącym stowarzyszenia jego imienia.⁸⁵ Pośród celów wymienić należy

⁸³ Por. m.in. M. Wolniewicz, *Święty Józef w Ewangelii*, AK 70(1978) z. 1, s. 18-31; tenże, *Ojczyzna Jezusa. Kraj, ludzie i dzień powszedni*, Katowice 1986.; tenże, *Przypowieści Chrystusowe w Ewangelii św. Mateusza*, cz. 1, Poznań 1995, cz. 2, Poznań 1998. Przekład i objaśnienia autora. Publikacja dla dzieci; tenże (tł. i oprac.), *Nowy Testament. Ewangelia według Łukasza*, Poznań 1999. Na podstawie tzw. Biblii Poznańskiej, Poznań 1998³; tenże, *Ci, którzy byli najbliżej. Bliscy Jezusa w Ewangelii*, Poznań 1999; tenże, *Cuda Jezusa w Ewangelii*, ZK 2/2002, s. 32-38; tenże, *Przyroda w nauczaniu Jezusa*, ZK 4/2002, s. 53-59; tenże, *Ewangelia według Marka w przekładzie z greckiego*, Poznań 2006; tenże (tł. i oprac.), *Ewangelia według Mateusza w przekładzie z języka greckiego*, Poznań 2007; tenże, *Ewangelia według Jana. W przekładzie z języka greckiego*, Poznań 2008.

⁸⁴ Por. m.in. J. K. Pytel, *List do Filipian*, w: *Zanim otworzysz Biblię. Praca zbiorowa pod red. Michała Petera (Stary Testament) i Mariana Wolniewicza (Nowy Testament)*, Poznań 1981, s. 165-167; tenże, *List do Kolosan*, w: *tamże*, s. 167-169; *List do Efezjan*, w: *tamże*, s. 169-170; *List do Filemona*, w: *tamże*, s. 171; tenże, *Studzy Ewangelii w Pierwszym Liście do Koryntian*, w: M. Wojciechowski, *Miłość jest z Boga. Wokół zagadnień biblijno-moralnych. Studium ofiarowane ks. prof. dr hab. Janowi Łachowi*, Warszawa 1997, s. 325-333; tenże, *Szawel z Tarsu. Przypatrzcie się, jakie wielkie stawiam litery*, *Maneat Questio*, Poznań 2011.

⁸⁵ Liczne artykuły i rozprawy księdza profesora można znaleźć m.in. w: „*Po imieniu cię wezwałem, moim więc jesteś*”. *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. żałobnej za duszę śp. Romana Brandstaettera w akademickim Kościele Dominikanów w Poznaniu dnia 5 X 1987 r.*, W Drodze 3-4/1988, s. 20-22; tenże: *Zamknięcie Sesji*, w: tenże (red.),

zwłaszcza promowanie i ochronę twórczości pisarza i poety, promocję twórców i popularyzacja twórczości o charakterze judeochrześcijańskim, nawiązywanie i podtrzymywanie dialogu międzyreligijnego, międzywyznaniowego i międzykulturowego, wieloaspektowe inicjowanie działań kulturalnych na płaszczyznach: literackiej, muzycznej, plastycznej, scenicznej, filmowej, inicjowanie przedsięwzięć i popieranie postaw służących nauce i oświacie, kulturze i sztuce, kulturze języka polskiego, rozwojowi cywilizacyjnemu społeczeństwa polskiego.⁸⁶

Niezwykle wartościowe studia egzegetyczne prowadzi także znany w całym kraju ks. prof. Bogdan Poniży, którego wkład w badania nad Księgą Mądrości jest zdecydowanie największy spośród biblistów polskich. Znakomita większość jego artykułów naukowych oscyluje wokół tej właśnie tematyki, poszerzonej o całość literatury mądrościowej.⁸⁷ Obecnie przygotowuje on całościowe

Świat Biblii Romana Brandstaettera. Ogólnopolska Interdyscyplinarna Sesja Naukowa. 20-22 października 1999 r., Szczecin 1999, s. 266-268; tenże, *NIE zapomnimy. Świadkowie życia i czytelnicy o Romanie Brandstaetterze*, Poznań 2002.; tenże: *Roman Brandstaetter w 15-lecie śmierci*, BBib 4/2002, s. 43; tenże, *O Budzynie, Biblii Poznańskiej, seminarium i Romanie Brandstaetterze. Rozmowę przeprowadził Andrzej Sikorski*, IKS 2005, s. 56-57; tenże, *Romana Brandstaettera znaki zapytania o człowieka*, BiulKSW Poznań 2007 nr 32, s. 4-6; tenże, *Przesłanie moralne Psalmu o trzcinie Romana Brandstaettera*, w: P. Plichta (red.), *Na skrzyżowaniu kultur, tradycji, religii. Roman Brandstaetter (1906-1987)*, Tarnów 2008, s. 94-103; tenże, *Roman Brandstaetter. Śpiewak Najświętszej Maryi Panny*, Colloquia Disputationes 11, Poznań 2009, 181 s.; tenże, *Litanie Romana Brandstaettera*, Colloquia Disputationes 18, Poznań 2011, 155 s.

⁸⁶ Szczegóły por. <http://www.stowbran.amu.edu.pl/node/4> (dostęp 16 VIII 2012).

⁸⁷ Tylko spośród literatury polskojęzycznej w obecnym wieku należy wymienić: B. Poniży, *Kiedy powstała Księga Mądrości?* w: W. Chrostowski (red.), *Słowo jest prawdą. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Stanisława Mędali CM w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 264-277; tenże, *Księga Mądrości. Od egzegezy do teologii*, BPN 17, Poznań 2000; tenże, *Jeszcze o mądrościowej interpretacji Wyjścia. Hermeneutyczne aspekty Mdr 11,1-14; 16,1-19,22*, w: W. Chrostowski (red.), *Pan moim światłem. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Jerzego Chmiela w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 305-339; tenże: *Nieśmiertelność – powołaniem człowieka w ujęciu Księgi Mądrości*, w: W. Chrostowski (red.), *Żywe jest słowo Boże i skuteczne. Księga pamiątkowa dla Ks. Prof. Bernarda Wodeckiego SVD w 50. rocznicę święceń kapłańskich*, Warszawa 2001, s. 227-284; tenże, *Athanasia i aftharsia. Elementy filozofii greckiej w Księdze Mądrości*, w: *Sapientis est ordinare. Opuscula Ludovico Wciórka septuagenario dedicata*, Opuscula Dedicata 4, Poznań 2001, s. 23-41; tenże, *Pojęcia hellenistyczne w Księdze Mądrości*, PzST 12/2002, s. 59-72; tenże, *Pogańska wizja życia i jej teksty źródłowe (Mdr 1,16-2,24)*, PzST 13/2002, s. 7-20; tenże, *Analityczny opis struktury początkowej części Księgi Mądrości (1,1-6,21)*, CTA 9/2002, s. 19-32; tenże, *Adresaci Księgi Mądrości*, PzST 15/2003, s. 31-45; tenże: *Terminologia określająca sumienie w „Sophia Salomonos”*, w: P. Podeszwa, W. Szczerbiński (red.), *Minister Verbi. Liber sollemnis Excellentissimo Domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi*

opracowanie tej książki w ramach serii „Nowego Komentarza Biblijnego”. Specjalizuje się także w szeroko rozumianej teologii Starego Testamentu, której jest znakomitym znawcą.

ad honorandum decimum quartum eiusdem vitae lustrum expletum dedicatus oblatusque, Gniezno 2003, s. 243-280; tenże: *Pojęcie stworzenia w leksyce i argumentowaniu Księgi Mądrości*, w: J. Warzecha (red.), *Słowo pojednania. Księga Pamiątkowa z okazji siedemdziesiątych urodzin Księdza Michała Czajkowskiego*, Biblioteka „Więzi” 160, Warszawa (rok wyd.?) s. 82-96; tenże: *Wykład pochwalny charakterystyki mądrości (Mdr 7,22b-8,1)*, TST 23/2004, s. 25-42; tenże, *Zmysłowe, intelektualne i religijne widzenie w Księdze Mądrości*, w: W. Chrostowski (red.), *Oto idę. Księga pamiątkowa dla Biskupa Profesora Jana Bernarda Szlagi w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2005, s. 359-371; tenże: *Aspekty dygresji o postawie Boga wobec Egipcjan i Kananejczyków w Mdr 11,15-12,27*, w: M. S. Wróbel (red.), *Deus meus et omnia. Księga pamiątkowa ku czci o. prof. Hugolina Langkammera OFM w 50. rocznicę święcen kapłańskich*, Lublin 2005, s. 365-376; tenże, *Działanie Boga wobec Egipcjan i Izraelitów (Księga Mądrości 11,15-12,27)*, w: S. Hałas, P. Włodyga (red.), *Pan moją mocą i pieśnią (Ps 118,14). Prace dedykowane Księdzu Profesorowi Tadeuszowi Brzegowemu w 65. rocznicę urodzin*, Kraków 2006, s. 195-217; tenże, *Ku osobowej mądrości w literaturze Starego Testamentu*, PzST 20/2006, s. 27-40; tenże, *Egipcjanie i Sodomici wobec Izraela w świetle Mdr 19,13-17*, w: R. Bogacz, W. Chrostowski (red.), *Verbum caro factum est. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Tomasza Jelonka w 70. rocznicę urodzin*, Warszawa 2007, s. 418-435; tenże, *Przesłanie Mdr 19, podsumowującego rozdziału Księgi Mądrości*, CT 77(2007) nr 1, s. 5-28; tenże, *Księga Mądrości jako świadectwo spotkania świata semickiego i greckiego*, PzST 21/2007, s. 21-42; tenże, *Cierpiący sprawiedliwy ukazany w Księdze Mądrości (2,12-20) – w poszukiwaniu sensu pełniejszego*, SKrz 1/2007, s. 101-115; tenże, *Księga Mądrości o wszechświecie*, w: W. Chrostowski (red.), „Przenaczyłeś nas dla Twojej prawdy” (4Q 495). *Studia dla Dr. Zdzisława J. Kapery w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2007, s. 452-468; tenże, *Pneuma w Księdze Mądrości*, w: T. Siuda (red.), *Pneuma Hagion. W dwudziestolecie encykliki Jana Pawła II o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata*, Colloquia Disputationes 3, Poznań 2007, s. 39-59; tenże, *Uosobiona Mądrość w Syr 24 i w Księdze Mądrości*, w: A. S. Jasiński, W. J. Sztyk (red.), *Mistrz i uczeń w tradycji biblijnej. Autorytet mistrza*, Szkoła Seraficka 2, Katowice 2008, s. 38-58; tenże, *Księga Mądrości o wszechświecie. Sens wszechświata a duch Boży – kosmologia w Księdze Mądrości*, w: W. Chrostowski (red.), *Przybliżyło się Królestwo Boże. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Romana Bartnickiego w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2008, s. 417-432; tenże, *Dynamizm biblijnych znaczeń „logosu” w świetle Księgi Mądrości*, VV 13/2008, s. 87-107; tenże, *Księga Mądrości a Qumran – hipoteza zależności*, w: H. Drawnel, A. Piwowar (red.), *Qumran. Pomiędzy Starym a Nowym Testamentem*, Analecta Biblica Lublinensia 2, Lublin 2009, s. 61-76; tenże, *Księga Mądrości 13,1-9: traktat filozoficzny czy typowe biblijne opowiadanie?* w: K. Góźdz (red.), *In persona Christi. Księga na 80-lecie Księdza Profesora Czesława S. Bartnika*, t. 1, Lublin 2009, s. 57-78; tenże, *Paradoksy królestwa Bożego (Mdr 3,1-9 i 5,15-16)*, PzST 23/2009, s. 59-76; tenże, *Tradycja i synkretyzm w literaturze diaspery aleksandryjskiej*, w: M. Olczyk, P. Podeszwa (red.), *Credidimus caritati. Księga pamiątkowa dedykowana Księżom Profesorom Ryszardowi Figłowi, Tadeuszowi Haneltowi w 70. rocznicę urodzin*, Gniezno 2010, s. 381-395.

Wytrawnym badaczem ksiąg Starego Testamentu jest także abp Stanisław Gądecki. Centralnym punktem jego zainteresowań pozostają Księgi Machabejskie.⁸⁸ Wcześniej dał się poznać także jako znawca skomplikowanych kwestii archeologii biblijnej, które opracował szczegółowo i przekrojowo.⁸⁹ Pomiąć nie można także pozycji popularnonaukowych, ukazujących miejsce Biblii w tradycji Kościoła⁹⁰ oraz wielu pozycji będących wstępem do poszczególnych nurtów biblijnych.⁹¹ Można jedynie żałować, że z racji nawału prac związanych z piastowanymi rozlicznymi stanowiskami w episkopacie Polski i archidiecezji poznańskiej ma on dość ograniczony czas i możliwości zajmowania się pracą naukową w sposób systematyczny i wyczerpujący. Jednak nie zmniejsza to pracowitości naukowej metropolity poznańskiego i w czasie obecnym pozostaje on ekspertem pierwszego planu w dziedzinie badań zwłaszcza nad Księgami Machabejskimi na gruncie polskim. Swą wiedzę z zakresu Biblii potrafi znakomicie wykorzystać w rozwoju zwłaszcza dialogu żydowsko-chrześcijańskiego, na temat którego publikuje wiele artykułów, zwłaszcza o biblijnych podstawach dialogu.⁹² Zasługi metropolity poznańskiego zauważone

⁸⁸ Do wymienionej wcześniej *Synopsy* dodać należy także obszernie wprowadzenie (problematyczne zatytułowane): S. Gądecki, *Konfrontacja judaizmu z pogańskim helenizmem (1 Księga Machabejska)*, w: J. Frankowski (red.), *Księgi historyczne Starego Testamentu*, cz. 2: *Dziejopisarstwo okresu judaistycznego. Księgi Kronik, Ezdrasza, Nehemiasza, Machabejskie, opowiadania historyczne*, Wprowadzenie w Myśl i Wezwanie Ksiąg Biblijnych 3, Warszawa 2007, s. 206-2431 tenże, *Walka i męczeństwo za wiarę (2 Księga Machabejska)*, w: tamże, s. 244-330.

⁸⁹ Por. tenże, *Archeologia biblijna*, t. 1-2, Gniezno 1994.

⁹⁰ Por. tenże, *Tradycja a Pismo Święte*, Radiowa Katecheza Biblijna 2, Gniezno 1995.

⁹¹ Tu zwłaszcza tenże,; *Wstęp do ksiąg historycznych Starego Testamentu*, Gniezno 1992; tenże, *Wstęp do ksiąg prorockich Starego Testamentu*, Gniezno 1993; tenże, *Wstęp do Ewangelii synoptycznych*, Gniezno 1992; tenże, *Wstęp do pism Janowych*, Gniezno 1991.

⁹² Por. m.in. tenże, *Żydzi i judaizm w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, WAG 3-4/1994, s. 184-196; tenże, *O naturze, warunkach, rodzajach i celu dialogu międzyreligijnego*, w: W. Chrostowski (red.), *Ja jestem Józef brat wasz. Księga pamiątkowa ku czci Arcybiskupa Henryka Józefa Muszyńskiego Metropolity Gnieźnieńskiego w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 1998, s. 129-144; Polska Rada Chrześcijan i Żydów: *Kościół katolicki o swoich żydowskich korzeniach, Przedmowa Stanisław Gądecki*. Warszawa 1995; S. Gądecki, *Zrozumienie kultury żydowskiej warunkiem rozumienia Pisma Świętego*, w: A. Wójtowicz (red.), *Biblia w roku 2000. Teksty wykładów wygłoszonych na sympozjum naukowym zorganizowanym przez Oddział Polskiej Akademii Nauk i Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu dnia 7 czerwca 2000 roku*, Poznań 2000, s. 29-44; tenże, *Kto spotyka Jezusa, spotyka judaizm. Dialog chrześcijańsko-żydowski w Polsce*, Gniezno 2002; J. Stranz (red.), „Czerpiąc z korzenia szlachetnej oliwki”. *Dzień Judaizmu w Poznaniu 2004-2007. Przedmowa Stanisław Gądecki*, Nauki Teologiczne 7,

zostały przez papieża Benedykta XVI, który zaprosił go do wzięcia udziału w obradach XII Generalnego Zgromadzenia Zwyczajnego Synodu Biskupów w Rzymie o słowie Bożym w życiu Kościoła, odbywających się w dniach 5-26 października 2008 r.⁹³

Książd prof. Mieczysław Mikołajczak zajmuje się zwłaszcza teologią świątyni w Nowym Testamencie,⁹⁴ chociaż jego zainteresowania naukowe

Poznań 2007. W książce znajduje się także wiele relacji arcybiskupa z kolejnych Dni Judaizmu przeprowadzonych w Poznaniu; S. Gądecki, *Bóg zawarł z Izraelem przymierze miłosierdzia. Słowo przewodniczącego Rady Episkopatu do Spraw Dialogu Religijnego na VI Dzień Judaizmu w Kościele katolickim w Polsce – 17.1.2003 r.*, Wiadomości KAI 3/2003 z dn. 19 I 2003 r., s. 15-16; W. Chrostowski (red.), *Żydzi i judaizm w nauczaniu Jana Pawła II (1978-2005), Wstęp Stanisław Gądecki*, Warszawa 2005, s. 358-371; tenże, *Tylko Bóg nasz może nas zbawić. X Dzień Judaizmu*, MKAP 2007 nr 2 s. 22-25; tenże, *Łuk mój kładę na obłoki. Dzień Judaizmu w Kościele katolickim w Polsce. Poznań, kościół św. Wojciecha*, MKAP 2/2009, s. 9-13; tenże, *Na obraz Boży go stworzył. Dzień Judaizmu. Poznań, kościół św. Wojciecha – 17 I 2008* [homilia], MKAP 1/2008, s. 24-30; tenże, *Na wspólnej drodze ku Temu, który nadchodzi. IX Dzień Judaizmu w Kościele katolickim w Polsce (Kielce – 17.01.2006)*, MKAP 1/2006, s. 20-25; tenże, *Staniecie się błogosławieństwem. Słowo Przewodniczącego Rady Episkopatu Polski do Spraw Dialogu z Judaizmem na VII Dzień Judaizmu w Kościele katolickim w Polsce – 17 I 2004 r.*, w: T. Pikus, Z. Tranda, E. Puślecki, H. Paprocki (red.), *Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan. 18-25 stycznia 2004 r. Mój pokój wam daję (J 14,27)*, Warszawa 2004, s. 1-6; tenże, *Zgłębiając tajemnicę Kościoła. Słowo Przewodniczącego Rady Episkopatu Polski ds. Dialogu z Judaizmem na VIII Dzień Judaizmu w Kościele Katolickim w Polsce – 17 I 2005 r.*, w: T. Pikus, E. Puślecki, Z. Tranda, H. Paprocki (red.), *Chrystus jedynym fundamentem Kościoła (1 Kor 3,1-23). Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan 18-25 stycznia 2005*, Warszawa 2005, s. 1-12.

⁹³ Owocem ich jest m.in. tenże, „Słowo Boże w życiu i misji Kościoła”. *Refleksje na kanwie XII Generalnego Zgromadzenia Zwyczajnego Synodu Biskupów w Rzymie (5-26 października 2008 r.)*, Cur R. 1/2009, s. 133-138.

⁹⁴ Spośród licznych prac w tym zakresie wymienić warto m.in. M. Mikołajczak, *Świątynia jerozolimska*, *Aspekty* 2/1993, s. 8-9; tenże, *Świątynia jerozolimska a nowina o Janie Chrzcicielu (Łk 1,5-25)*, SPAr 8/1998, s. 109-116; tenże, *Świątynia miejscem wierności synowskiej Jezusa wystawionej na próbę (Łk 4,9-12)*, *Ecclesiastica* 101-102/1998, s. 204-208; tenże, *Świątynia jerozolimska a ofiarowanie Jezusa (Łk 2,22-24)*, WPT 2/1998, s. 139-146; tenże, *Znaki uzdrowienia w świątyni jerozolimskiej (Dz 3,1-10)*, WPT 1/1999, s. 105-115; tenże, *Proklamacja tożsamości Jezusa w świątyni jerozolimskiej (Łk 2,25-38)*, SzSK 7-10/1997-2000, s. 37-44; tenże, *Teologia świątyni w dwudziele św. Łukasza. Rozprawa habilitacyjna*, Lublin 2000; tenże, *Od nauczania w świątyni jerozolimskiej do dni męki krzyżowej Jezusa Chrystusa (Mk 14,48-49)*, *Ecclesiastica* 7-9/2000, s. 74-78; tenże, *Otwarta krytyka i odłączenie się grupy wspólnoty chrześcijańskiej od świątyni jerozolimskiej w Dziejach Apostolskich*, SG 14/2000, s. 39-58; tenże, *Jezus w świątyni jerozolimskiej (Mk 13,1-5)*, *Ecclesiastica* 4-6/2000, s. 42-48; tenże, *Jezus nauczający w świątyni*

obejmują znacznie szersze spektrum zainteresowań z dziedziny egzegezy i teologii biblijnej.

Bardzo płodny pisarsko jest także o. Adam Ryszard Sikora, specjalizujący się zwłaszcza w przekładach tekstu biblijnego na tak bliski mu język kaszubski, o czym była już mowa wcześniej. W kręgu jego zainteresowań znajdują się również pisma Janowe, zwłaszcza Apokalipsa.⁹⁵

jeruzolimskiej (Łk 19,47-21,38), w: W. Chrostowski (red.), *Pan moim światłem. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Jerzego Chmiela w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 251-273; tenże, *Świadectwo Jezusa w świątyni jerozolimskiej wobec sprzeciwu starszych (Dz 4-6)*, w: W. Chrostowski (red.), *Słowo jest prawdą. Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Stanisława Mędali CM w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2000, s. 253-263; tenże, *Implikacje „hieron” i „naos” w opisie męki Pana Jezusa (Mk 11-13)*, *Ecclesiastica* 1-3/2000, s. 84-88; tenże, *Świątynia jerozolimska i jej związek z Izraelem w Łk i Dz*, *RBL* 4/2001, s. 270-281; tenże, *Znaki uzdrowienia chromego w świątyni (Dz 3,1-10)*, *RBL* 2/2001, s. 89-103; tenże, *Świątynia jerozolimska w relacji Mk 13,11-37*, *PrCh* 9/2001, s. 163-174; tenże, *Od kultu w świątyni jerozolimskiej do wiary w Kościele Jezusa (Łk-Dz)*, w: W. Chrostowski (red.), *Stworzył Bóg człowieka na swój obraz. Księga pamiątkowa dla Biskupa Profesora Mariana Gołębińskiego w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2002, s. 279-295; tenże, *Działalność Jezusa w Jeruzolimie – mowa w świątyni o zburzeniu miasta i zapowiedź paruzji (Łk 19,29-21,38)*, *SPelp* 32/2002, s. 27-40; tenże, *Judaistyczno-ewangeliczna tradycja o pielgrzymowaniu do Jeruzolimy i świątyni*, *SS* 7/2003, s. 81-107; tenże, *Teologia świątyni w Ewangelii św. Marka*, Poznań 2004; tenże, *Działalność Jezusa w świątyni jerozolimskiej – teologia „hieron”*, *SG* 18/2004, s. 431-461; tenże, *Znaczenie świątyni (naos) w relacji z procesu Jezusa przed Sanhedrynem (Mk 14,53-65)*, *QS* 18/2004, s. 17-44; tenże, *Od dni w świątyni jerozolimskiej do kultu w Kościele Jezusa Chrystusa – synteza teologii świątyni (hieron i naos) w Mk*, w: W. Chrostowski (red.), *Oto idę. Księga pamiątkowa dla Biskupa Profesora Jana Bernarda Szlagi w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa 2005, s. 303-315; tenże, *Teologia hieron w mowie eschatologicznej Jezusa (Mk 13)*, w: F. Lenort (red.), *Requirite in Libro Domini. Opuscula Michaeli Peter piae memoriae dedicate*, s. 135-148; tenże, *Działalność Jezusa w świątyni jerozolimskiej – teologia hieron (Mk 12)*, *CT* 75(2005) nr 1, s. 5-45; tenże, *Znaczenie świątyni (naos) w opisie niezwykłych wydarzeń po śmierci Jezusa na krzyżu (Mk 15,38-41)*, w: M. Rosik (red.), *Żyjemy dla Pana. Księga pamiątkowa dedykowana S. Profesor Ewie Józefie Jezierskiej OSU w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, Wrocław 2005, s. 405-441; tenże, *Śmierć Jezusa na krzyżu i rozdarcie zasłony w świątyni (Mk 15,38) – teologia świątyni (naos)*, w: W. Chrostowski (red.), *„Żyjemy dla Pana” (Rz 14,8). Studia ofiarowane Siostrze Profesor Ewie J. Jezierskiej OSU*, Warszawa 2006, s. 276-291; tenże, *Znaczenie świątyni (naos) w relacji o wyszydzeniu Jezusa na krzyżu (Mk 15,29-32a)*, *SG* 20/2006, s. 49-72.

⁹⁵ Por. A. Sikora, *Miejsce realizacji kapłaństwa chrześcijan według Apokalipsy św. Jana*, *RTK* 43(1996) z. 1, s. 161-184; tenże, *Zagrożenie jedności Kościoła według Ap 2-3*, w: tenże (red.), *Biblia podstawą jedności*, Lublin 1996, s. 141-158; tenże, *‘Arche w Apokalipsie św. Jana (3,14; 21,6; 22,13)*, w: S. Bielecki, H. Ordon, H. Witczyk (red.), *W posłudze Słowa Pańskiego. Księga pamiątkowa poświęcona Ks. Prof. Dr Hab. Józefowi*

Środowisko naukowe Gniezna, tak mocno związanego z Poznaniem, reprezentuje ks. dr Tadeusz Hanelt, wykładowca Pisma Świętego w seminarium gnieźnieńskim. Jest on autorem wielu artykułów i książek o tematyce biblijnej.⁹⁶ Książki te w sposób popularyzatorski, lecz zarazem bardzo kompetentny, wprowadzają czytelnika, także mniej obeznanego z literaturą i historią biblijną, w fascynujący świat Pisma Świętego.

Młodej generacji gnieźnieńskim pracownikiem naukowym jest ks. dr hab. Paweł Podeszwa, specjalizujący się w egzegezie i teologii Nowego Testamentu, zwłaszcza tematyce apokaliptycznej, którą zgłębił, przygotowując niedawno (2012) rozprawę habilitacyjną.⁹⁷

Kudasiewiczowi z okazji 70-lecia urodzin, Kielce 1997, s. 319-328; tenże, *La struttura della chiesa nell'Apocalisse di san Giovanni*, StF 7/1997, s. 179-202; tenże, „... będą z nim wieczerał, a on ze Mną” (Ap 3,20), w: S. Szymik (red.), *Biblia o Eucharystii*, Lublin 1997, s. 199-214; tenże: „...odstąpiłeś od twej pierwotnej miłości” (Ap 2,4), RTK 45(1998) z. 1, s. 167-179; tenże, „Diatheke” w Apokalipsie św. Jana, w: G. Witaszek, A. Paciorek, A. Kiejza (red.), *Wszystko czynię dla Ewangelii. Księga Pamiątkowa ku czci O. Prof. Hugolina Langkammera OFM*, Lublin 2000, s. 285-392; tenże, *Jerozolima w Apokalipsie św. Jana*, w: Z. Małecki (red.), *W drodze do Jerozolimy. Materiały z sympozjum biblijnego zorganizowanego przez Katedrę Starego Testamentu Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 24 maja 2000 r.*, Sympozja 44, Opole 2001, s. 55-67; tenże, *Apokalipsa św. Jana przestroga przed konstruowaniem świata bez Boga*, QS 18/2004, s. 5-15; tenże, *Światło Nowego Jeruzalem* (Ap 21,23-24), w: T. Paszkowska (red.), *Lumen Christi tantum in Ecclesia. Księga pamiątkowa w 70. rocznicę urodzin o. prof. dr hab. Antoniego Jozafata Nowaka OFM*, Lublin 2005, s. 573-582; tenże, *Motywy pasyjne w prologu do epistolarnej części Apokalipsy św. Jana (1,4-8)*, w: W. Chrostowski (red.), *„Bóg jest miłością” (1 J 4,16). Studia dla Księdza Profesora Józefa Kudasiewicza w 80. rocznicę urodzin*, Warszawa 2006, s. 365-378.

⁹⁶ Wśród nich na szczególniejszą uwagę zasługują m.in.: T. Hanelt, *Pismo Święte – historia zbawienia*, Radiowa Katecheza Biblijna 9, Gniezno 1997; tenże, *Postacie biblijne Starego Testamentu*, Gniezno 2001; tenże, *Spotkania z Bogiem*, Gniezno 2002; tenże, *Dzieje Starego Testamentu w żywotach jego bohaterów*, Gniezno 2006²; tenże, *Antologia postaci biblijnych Stary Testament*, Poznań 2008.

⁹⁷ Z artykułów poświęconych Apokalipsie, zacytować można: P. Podeszwa, *Zobacz głoś (Ap 1,12). Biblijny postulat języka symbolicznego*, w: P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, M. Rybka (red.), *Język religijny dawniej i dziś (w kontekście teologicznym i kulturowym). Materiały z konferencji, Gniezno, 22-24 września 2008*, t. 5, Poznań 2009, s. 199-206; tenże, *Zmartwychwstały Chrystus jako nowy Adam (Ap 1,13)*, w: M. Olczyk, W. Radecki (red.), *Memoriale Domini. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Jerzemu Stefańskiemu w 70. rocznicę urodzin*, Gniezno 2010, s. 437-452; tenże, *„To misterion tou Theou” (Ap 10,7). Od Księgi Mądrości do Apokalipsy św. Jana*, w: M. S. Wróbel (red.), *Apokaliptyka wczesnego judaizmu i chrześcijaństwa*, ABL 6, Lublin 2010, s. 177-194; tenże, *Chrystus jako Arcykapłan w świetle J 19,23 oraz Ap 1,13*, w: D. Dziadosz

Wreszcie nie sposób nie wspomnieć rzeczywiście wielkiego dzieła, chociaż nie ściśle badawczego, za to wymagającego ogromnego poświęcenia i pracowitości, jakiego podjął się ks. dr hab. Piotr Ostański, a którym jest czterotomowa *Bibliografia biblistyki polskiej*, wydana w Poznaniu.⁹⁸ Wprowadza ona tym samym polskie piśmiennictwo biblijne na salony nauki światowej, czyniąc je wiadomym i pozwalając innym naukowcom ocenić wielkość dorobku rodzimej biblistyki. Stanowi nieocenioną pomoc w poszukiwaniach często zapomnianych już dziś wcześniejszych pozycji naukowych i literackich, lecz także najnowszych prac polskich egzegetów. Również autor niniejszego artykułu obficie korzystał z tej właśnie pozycji, cytując znakomitą większość zawartych tutaj dzieł poszczególnych naukowców środowiska poznańskiego.

Na koniec autor niniejszego artykułu swoje zainteresowania centruje wokół Księgi Psalmów, zwłaszcza suplikacyjnych.⁹⁹ Natomiast w ramach dzieła „Nowego Komentarza Biblijnego” opracowuje całościowo 1 Księgę Machabejską. Niejako wstępem do tej książki stanie się wydana w 2012 r. w Poznaniu prezentacja teologii 1Mch 1,1-2,25.

(red.), *Od Melchizedeka do Jezusa-Arcykapłana. Biblia o kapłaństwie*, ABL 5, Lublin 2010, s. 193-207; tenże, *Dawidowe pochodzenie Jezusa według Apokalipsy Janowej*, w: B. Strzałkowska (red.), *Więcej szczęścia jest w dawaniu aniżeli w braniu. Księga pamiątkowa dla Księzdy Profesora Waldemara Chrostowskiego w 60. rocznicę urodzin*, t. 3. Warszawa 2011, s. 1229-1246.

⁹⁸ Por. P. Ostański, *Bibliografia biblistyki polskiej*, t. 1-2: 1945-1999, Series Bibliographica 1, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny, Poznań 2002. Recenzji pozycji dokonali m. in. ks. prof. W. Chrostowski w CT 73(2003) nr 1, s. 221-225 oraz Z. J. Kapera, *A guide to Polish Biblical research*, PJBR 2/2006, s. 137-144; P. Ostański, *Bibliografia biblistyki polskiej*, t. 3-4: 2000-2009, Series Bibliographica 2, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Teologiczny, Poznań 2010. Kolejną recenzję zamieścił ks. prof. W. Chrostowski w CT 80(2010) nr 4, s. 217-220. Całość pracy ukazała się także w formie CD-ROM jako *Bibliografia biblistyki polskiej. 1945-2010 / 2011*, Poznań-Robakowo 2011.

⁹⁹ Por. J. Nawrot, *Niewinność jako motywacja uzyskania Bożej pomocy w psalmach suplikacji*, BiE 2/2005, s. 31-49; tenże, *Gdy życie doświadcza – psalmy suplikacji jako modlitewna odpowiedź na problemy życia*, w: A. Różyło (red.), *Modlitwa w językach i tekstach artystycznych*, Sandomierz 2007, s. 156-170; tenże, *Wina jako motyw uzyskania Bożej pomocy w psalmach suplikacji*, PzST 21/2007, s. 43-60; tenże, „Prześladują biedaka i nieszczęśliwego”. *Niegodziwcy wobec sprawiedliwych w psalmach suplikacji*, Studia i Materiały 96, Poznań 2007; tenże, „Ułysz, o Panie, moją modlitwę, odpowiedz mi w swej sprawiedliwości!” „nh” i „šm” wołaniem w zagrożeniu życia w psalmach suplikacji, Studia i Materiały 126, Poznań 2009.

5. Przepojenie teologii, kaznodziejstwa, katechezy, homiletyki i wszelkiego nauczania chrześcijańskiego słowem Bożym

Realizując ten z kolei ważny punkt konstytucji *Dei Verbum*, w poznańskim środowisku naukowym pojawiło się także kilka interesujących pozycji wydawniczych, których celem było zainteresowanie czytelników problematyką słowa Bożego i przybliżenie słowa Bożego zwykłemu odbiorcy, nieobeznanemu bliżej z arkanami sztuki egzegezy biblijnej. Już w 1969 r. pojawiała się praca zbiorowa, pt. *Dzieje Bożego Objawienia. Podręcznik do nauki religii*, której ks. prof. Peter był współautorem.¹⁰⁰ Książka została zaopatrzona w ilustracje ułatwiające zwłaszcza dzieciom i młodzieży przyswojenie sobie trudnych nieraz perykop biblijnych. Z racji swej popularności doczekała się aż trzech kolejnych wydań w latach 1970-1972. W 30 lat później zespół pod redakcją ks. prof. Mariana Wolniewicza wydał ważną pozycję zatytułowaną *Biblia. Stary Testament. Wypisy dla szkół*.¹⁰¹ Są to wybrane pod kątem programów szkolnych fragmenty większości ksiąg Starego Testamentu opatrzone komentarzem. Książka stała się cenną pomocą dla uczniów, nauczycieli a zwłaszcza katechetów. Tekst źródłowy zacytowany został według pełnego wydania IV tomu Biblii Poznańskiej.

Ważne zadanie spełnił także cykl artykułów popularnonaukowych ks. prof. Petera pod wspólnym tytułem *Stary Testament od nowa czytany*, drukowanych w „Przewodniku Katolickim” w latach 1961-1967. Podobną pracę podjął kilka lat później ks. prof. Pytel, publikując serię artykułów z ogólnej tematyki biblijnej w miesięczniku „Msza Święta”, redagowanym przez Księży Chrystusowców w Poznaniu w 1968 r., zaś z problematyki ściśle nowotestamentowej w poznańskim „Przewodniku Katolickim” w całym 1971 r. Odbiorcami było wówczas szerokie gremium czytelników mniej wprawionych w tajemnice egzegezy, dzięki czemu mogli oni jednak lepiej zrozumieć teologię przekazu staro- i nowotestamentowego.

¹⁰⁰ Por. (pr. zbior.) *Dzieje Bożego Objawienia. Podręcznik do nauki religii*, Poznań 1969. Autorzy: Michał Peter, Bernard Wodecki, Stanisław Stefanek, Marian Wolniewicz, Edward Szymanek, Jan Pytel.

¹⁰¹ Por. M. Wolniewicz (wybór i oprac.), *Biblia. Stary Testament. Wypisy dla szkół*, Poznań 1999.

Również godne odnotowania są także trzy znacznych rozmiarów pozycje homiletyczne abp. S. Gądeckiego: *Słowo jednania. Homilie i refleksje biblijne*,¹⁰² „*Niech Słowo moje pada jak rosa*”. *Homilie, rozważania i przemyślenia biblijne*,¹⁰³ a także *Promień z serca odbity*.¹⁰⁴

6. Lektura i staranne studium osobiste Pisma Świętego

Ostatnim punktem wartym rozpatrzenia pod kątem wierności nauce II Soboru Watykańskiego jest zachęta do osobistego studium tekstów biblijnych, co na gruncie polskim wcale nie było takie proste z racji bardzo słabego przygotowania szerszych kręgów społeczeństwa do samodzielnej lektury a także nieprzyzwyczajenie do takiego podejścia do tekstów świętych. Z tej racji szerokim i pozytywnym echem w środowisku poznańskim odbiła się wydana w 1981 r. pozycja publicystyczno-naukowa „*TAK mówi Bóg*”. *Ogólne wiadomości o Piśmie Świętym*, pod red. ks. prof. Petera, ze współautorstwem ks. ks. prof. J. K. Pytla, M. Wolniewicza, B. Poniżego, S. Stefanka, E. Szymanka.¹⁰⁵

Drugą, równie popularną, okazała się *Zanim otworzysz Biblię*. Praca zbiorowa pod red. M. Petera (Stary Testament) i M. Wolniewicza (Nowy Testament), wydana przez Księgarnię św. Wojciecha w 1981 r.¹⁰⁶ Nieco wcześniej

¹⁰² Por. S. Gądecki, *Słowo jednania. Homilie i refleksje biblijne*, Gniezno 2001.

¹⁰³ Por. tenże, „*Niech Słowo moje pada jak rosa*”. *Homilie, rozważania i przemyślenia biblijne*, t. 1-2, Gniezno 1997.

¹⁰⁴ Por. tenże, *Promień z serca odbity*, Poznań 2008.

¹⁰⁵ Por. M. Peter (red.), „*TAK mówi Bóg*”. *Ogólne wiadomości o Piśmie Świętym*, Poznań 1981.

¹⁰⁶ Por. M. Peter, M. Wolniewicz (red.), *Zanim otworzysz Biblię*, Poznań 1981. Wśród autorów poszczególnych rozdziałów egzegecy poznańscy przygotowali: M. Peter, *Kształtowanie się Starego Testamentu*, s. 21-26; tenże, *Pięcioksiąg Mojżeszowy*, s. 26-31; tenże, *Księga Jozuego*, s. 31-34; tenże, *Księga Sędziów*, s. 34-36; M. Wolniewicz, *Narastanie Pism Nowego Testamentu*, s. 145-150; tenże, *Ewangelie Synoptyczne i Dzieje Apostolskie*, s. 193-196; tenże, *Ewangelia według Marka*, s. 197-200; tenże, *Ewangelia według Mateusza*, s. 200-204; tenże, *Ewangelia według Łukasza*, s. 205-210; tenże, *Ewangelia według Jana*, s. 215-219; E. Szymanek, *Listy Pawła*, s. 151-153; tenże, *List do Galacjan*, s. 157-159; tenże, *List do Rzymian*, s. 163-165; J. Pytel, *List do Filipian*, s. 165-167; tenże, *List do Kolosan*, s. 167-169; tenże, *List do Efezjan*, s. 169-170; tenże, *List do Filemona*, s. 171.

monografia samodzielnego autorstwa ks. Petera *W kręgu Starego Przymierza. Wprowadzenie do dziejów i teologii Starego Testamentu*, z roku 1975.¹⁰⁷

Znane są także liczne przypadki współpracy poznańskich biblistów z grami innych ośrodków naukowych w kraju, zwłaszcza Warszawy i Lublina. W tym względzie wymienić należy przede wszystkim ks. ks. prof. J. K. Pytla, B. Ponizego, M. Mikołajczaka oraz A. R. Sikorę.

Z innych wartościowych inicjatyw wymienić należy także działającą Fundację Biblos, która zakłada realizację szczytnych celów, takich jak „zaspokajanie potrzeb społecznych związanych z nauką i oświatą, a w szczególności inicjowanie, popieranie, finansowanie lub prowadzenie: rozpowszechniania Biblii, nauczania biblijnego dotyczącego zarówno wiedzy o Biblii, jak i egzegezy i teologii biblijnej, krzewienia wiedzy i umiejętności rozwiązywania praktycznych problemów życia jednostek i grup społecznych w oparciu o Biblię, badań biblijnych oraz przekładów Biblii z języków oryginalnych Biblii na język polski, krajowej i międzynarodowej wymiany doświadczeń nad tłumaczeniami Biblii z języków oryginalnych na języki narodowe, inicjatywy społecznych zgodnych z celami Fundacji, publikacji dla celów statutowych, w szczególności programów, podręczników, słowników, publikacji i innych pomocy do studiów i nauczania biblijnego, prowadzone działania Prowadzenie audycji radiowych w radiu Emaus w Poznaniu oraz zgłębianie Biblii, Pisma Świętego w parafiach”.¹⁰⁸

Swój wkład popularyzatorski wnoszą również niekatolickie zrzeszenia i stowarzyszenia działające w Poznaniu. Wśród nich wymienić należy: protestanckie Akademickie Spotkania Biblijne,¹⁰⁹ Biblijne Towarzystwo Kreationistyczne¹¹⁰ czy wreszcie Kościół chrześcijański Arka w Poznaniu.¹¹¹

Podsumowując aktywność poznańskiego środowiska naukowego w okresie posoborowym, stwierdzić można wysoki jej stopień i to na wszystkich polach

¹⁰⁷ Por. M. Peter, *W kręgu Starego Przymierza. Wprowadzenie do dziejów i teologii Starego Testamentu*, Poznań 1975 [właśc. 1976].

¹⁰⁸ Por. <http://bazy.ngo.pl/search/info.asp?id=126755> (dostęp 21 VIII 2012).

¹⁰⁹ Por. <http://chrzescijanskie.wordpress.com/about/> (dostęp 21 VIII 2012).

¹¹⁰ Por. http://pl.wikipedia.org/wiki/Biblijne_Towarzystwo_Kreationistyczne (dostęp 21 VIII 2012).

¹¹¹ Por. <http://arka.org.pl/category/inicjatywy/> (dostęp 21 VIII 2012).

działania. Nie ma właściwie obszaru, w którym działalność Kościoła nie dałaby się znacząco zauważyć zarówno na terenie lokalnym, jak i ogólnopolskim. Można bez przesady uznać, że Poznań należy do wiodących ośrodków biblijnych w kraju i życzyć sobie, by trwało to dalej, rozszerzając się na kolejne obszary nauki, katechezy, homiletyki oraz osobistego studium nad tekstami biblijnymi dla pożytku wiernych i wszystkich ludzi dobrej woli.

Ks. dr hab. Janusz Nawrot, SBP 232